Літаратурная Беларусь

Выпуск №6 (118)
(чэрвень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

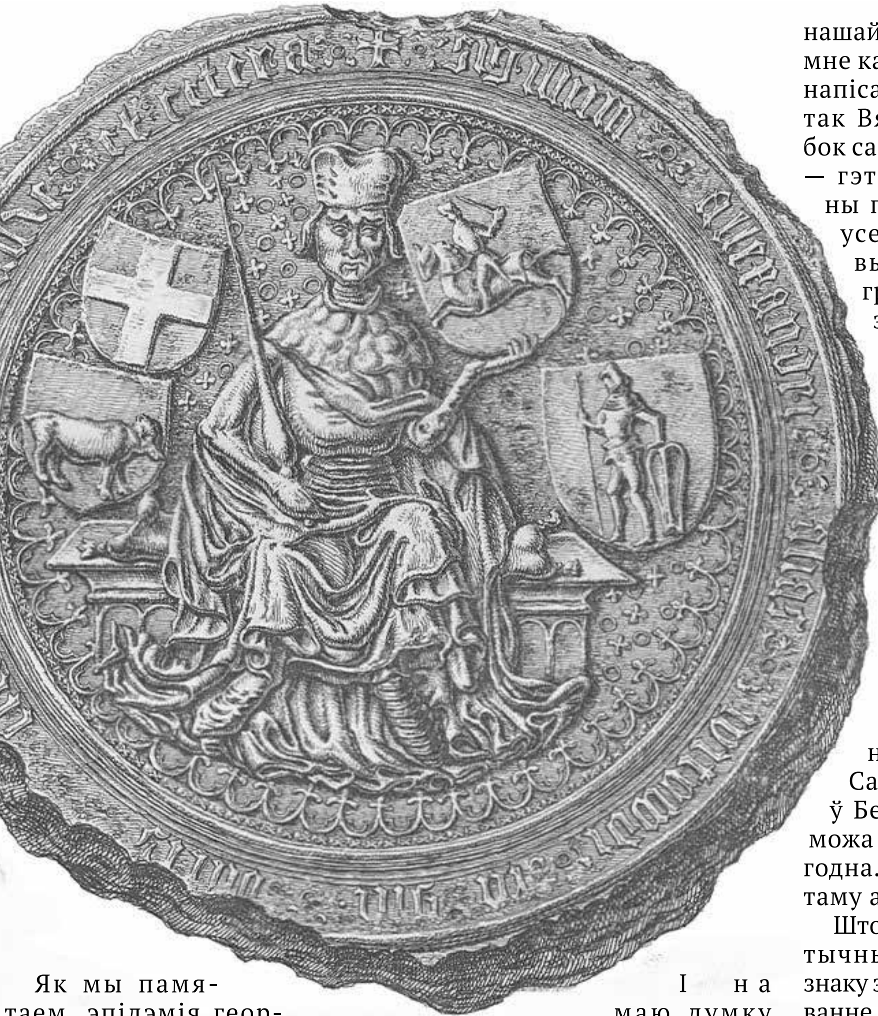
lit-bel.org
novychas.by

Змест

Незалежнасць у чырвона-зялёным

Напэўна, усе ўжо чулі гэтую аб'яву ў метро — пра тое, што варта начапляць новы беларускі сімвал Перамогі — кветку яблыні на чырвона-зялёнай бутаньерцы. Замяшчэнне чорна-аранжавай стужкі яблыневым кветам пачалося яшчэ ў пазамінулым годзе, але цяпер у ім абазначыўся адзін нюанс.

Яблыневы квет на чырвона-зялёным фоне названы сімвалам Перамогі, якая забяспечыла Беларусі незалежнасць. Пра гэта кажуць не толькі дыктары ў метро, пра гэта напісаныя канцэптуальныя абгрунтаванні.

БРСМ падрыхтаваў грунтоўны дакумент пад назвай «Канцэпцыя правядзення рэспубліканскага патрыятычнага праекта «Кветкі Вялікай Перамогі». У экспплікацыі сцвярджаецца, што вобраз «адлюстроўвае <...> поспех і росквіт суверэннай дэмакратычнай Беларусі». Такім чынам, мы замяняем георгіеўскую стужку, якая была фундаванай Кацярынай II — той самай Кацярынай, якая знішчыла незалежнасць нашай краіны — на яблыневы квет на чырвона-зялёным фоне, нібыта пазбаўленым імперскіх канатацый.

Так, незалежнасць праступае ў гэтым сімвале быццам двойчы: першы раз у кантэксце свабоды ад гітлераўскай навалы, другі раз — як незалежнасць ад Кацярыны II і расійскай імперыі, якая ганарыцца каляровым спалучэннем, з'яўленне якога прыпадае на той самы час, калі драбілі Рэч Паспалітую.

І нездарма, здаецца, «незалежніцкі» голас загучаў у метро акурат пасля таго, як «Газпрам» агучыў намер падаць у суд на беларускія прадпрыемствы па спагнанні пазыкі. Яны нарэшце зразумелі тое, пра што па-беларуску пісалася апошнія дзесяць гадоў. Яны спрабуюць зрабіць са свята Перамогі нацыянальны дзень памяці. І на першы погляд усё неяк атрымліваецца. Але толькі на першы погляд.

Як мы памятаем, эпідэмія георгіеўскіх стужак у Беларусі была павальнай. У 2006–2008 гадах іх пачалі чапляць на свае карчы амаль усе: таксёры, пацаны з раёнаў, маршрутчыкі, дальнабоі, шафёры з АПК, дзядзькі на прадстаўнічых «Мэрсах». Гэта сталася стыхійнай (хай сабе і добра спланаванай PIA «Навіны», «Срэбным дажджом» і «Студэнцкай грамадой») акцыяй, цесна завязанай на памяць. Усе, хто прыгадваў Перамогу і ганарыўся ёй, а ганарыліся і прыгадвалі мільёны, бо чалавеку ў жыцці патрэбныя нагоды для гонару і радасці, — чаплялі стужку як увасабленне памяці.

Што адбываецца з «Кветкамі Вялікай Перамогі»? Ці шмат вы бачылі кіроўцаў з белымі суквеццямі? Хіба якія таксёр замяніў георгіеўскую стужку яблыневай?

Чырвона-зялёны квет стаў атрыбутам люду, які гоняць на мітынг ці ўрачыстасці. Іх можна пабачыць на людзях, якія ідуць з урачыстасцяў ці святкуюць у парку пасля таго, як урачыстасці скончыліся. Іх не адразу здымае моладзь пасля таго, як заканчваюцца лінейкі. Але масавай ды стыхійнай заменай георгіеўскай стужцы сімвал не стаў.

І на маю думку гэта тлумачыцца не толькі тым, што ў краіне з такой запазычанасцю па заробках і 6% інфляцыяй па выніках трох месяцаў трэба быць супрацоўнікам гарвыканкаму, каб чапляць дзяржаўную сімволіку на люстра свайго аўтамабіля і спадзявацца, што на гэтым аўтамабілі ўдзячныя суседзі не выведуць ключом «За моцную і квітнеючую Беларусь!».

Гэтая замена «Георгія» не спрацоўвае таму, што яна — роўна пра тое, чым таго «Георгія» хочуць замяніць. І тут нам зноўку трэба вярнуцца ў самы пачатак. Ці атрымала ў 1945-м годзе Беларусь незалежнасць? Так, яе вызвалілі ад гітлераўцаў (прычым не 9 траўня, а яшчэ ў 1944-м). Але ці свабодная яна зрабілася? Ці суверэнная? І, калі яна зрабілася свабоднай, навошта было ў 1990-м прымаць Дэкларацыю аб суверэнітэце?

Калі ж мы прызнаем, што вызваленне ад сталінізму ды савецкасці ў 1945-м годзе не адбылося, чаму сімвалам Перамогі мы абіраем чырвона-зялёны фон? Той самы, які быў дзяржаўным колерам Савецкай Беларусі? Ці ёсць гэта сапраўдным сімвалам нашай незалежнасці, пра якую мне кажуць у метро, пра якую напісана ў «Канцэпцыі «Кветак Вялікай Перамогі»»? То бок сапраўдная незалежнасць — гэта калі кіраўніка краіны прызначаюць у Маскве, усе дзяржаўныя выдаткі вызначаюцца ў Маскве, грошы на тэрыторыі ходзяць савецкія, адукацыя ўбудаваная ў савецкі марксісцкі адукацыйны праект — вось гэта тая незалежнасць, якую вы хочаце, каб святкаваў народ?

Расіяне, чапляючы георгіеўскія стужкі, радуюцца славе ўласнай зброі, якая перамагла турак у 1774-м. І дзіва, што беларусы не спяшаюцца чапляць чырвона-зялёны яблыневы квет! Ён не пра нас.

Сады квітнеюць не толькі ў Беларусі, само квітненне можа сімвалізаваць што заўгодна. Гэта занадта шырокі, а таму абсалютна пусты знак.

Што да бутаньеркі, то семіятычным рэферэнтам гэтага знаку з'яўляецца савецкае панаванне, дэсігнатам — каляровая сімволіка Беларускай ССР. Каб выцiснуць вірусное пакланенне народа чужой сімволіцы, варта прапанаваць сваё, гэткае ж віруснае. Але гэтае сваё мусіць быць не пустым, безрэферэнтным, а адсылаць да сапраўдных герояў і сапраўдных перамог.

Здаецца, Янка Маўр быў першым, хто яшчэ ў 1945-м годзе звязаў супольную польска-літоўска-рускую перамогу над тэўтонцамі пад Грунвальдам з вайной з гітлераўцамі. Пра ідэйны патэнцыял Грунвальда можна прачытаць у цудоўнай кнізе Генадзя Сагановіча «Грунвальд у беларускай гісторыі: спроба разбору палітычнага міфу». Пячатка Вітаўта, зброя ягонага войска, Вітаўтавы харугвы — усё гэта магло быць цудоўным замяняльнікам чырвона-зялёнай савецкасці ды нулявых азначэнняў кветкі яблыні.

Дзед Талаш, Янка Купала, любы пазнавальны нацыянальны дзеяч ваеннай эпохі мог бы спрацаваць на суверэнныя нацыянальныя канатацыі гэтага сімвала лепей за чырвона-зялёную бутаньерку.

Мроіцца, канечне, раённы бамбіза, у якога на дваццацігадовым «Subaru Impreza» побач са «Спасибо деду за Победу» лунае вершнік, узяты з Вітаўтавай пячаткі. І ўсё гэта на бел-чырвона-белым фоне.

Усведамляючы, што гэтыя мроі — пра іншую Беларусь, я не адмаўляю сабе ў асалодзе верыць, што аднойчы і я ў ёй прачнуся.

Віктар Марціновіч, budzma.by

Конкурс «Зразумей Украіну»

Саюз беларускіх пісьменнікаў, Літаратурны дом «Логвінаў» і Беларускі ПЭН-Цэнтр абвяшчаюць конкурс эсэ і перакладаў сучаснай украінскай літаратуры «Зразумей Украіну».

Конкурс праводзіцца ў дзвюх намінацыях:
1. Пераклад сучаснай украінскай літаратуры (паэзія, кароткае апавяданне, эсэ).
2. Аўтарскае прачытанне сучаснай украінскай літаратуры (рэферат або эсэ, прысвечанае аднаму з сучасных украінскіх аўтараў альбо канкрэтнаму твору).

Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца школьнікі і студэнты, маладзейшыя за 25 год, якія стала пражываюць у Беларусі. Мова твораў — беларуская, руская, украінская.

Тэксты ў электронным выглядзе (фармат Word, 14 кегль, максімальны памер перакладу або твора 20 старонак) трэба даслаць на адрас: zrazumiec.ukrainu@lohvinau.by

Тэксты прымаюцца да 25 кастрычніка 2016 года.

Абвяшчэнне пераможцаў адбудзецца напрыканцы лістапада.

Першыя месцы ў намінацыях атрымаюць планшэт, другія і трэція — чыталку. Усе ўдзельнікі атрымаюць кніжныя падарункі ад кнігарні «Логвінаў» і будуць запрошаныя на майстар-клас па творчым пісьме.

У журы конкурса ўваходзяць прадстаўнікі Літаратурнага дома, Беларускага ПЭН-Цэнтра і Саюза беларускіх пісьменнікаў.

«Лета з Быкавым»

Саюз беларускіх пісьменнікаў і Kniharnia. by прэзэнтуюць новы аўдыёпраект «Лета з Быкавым» і прадстаўляюць у папулярных аўдыёфарматах (у тым ліку для iPhone, iPod, iPad) тры аповесці класіка нацыянальнай літаратуры «Бліндаж», «У тумане» і «Пакахай мяне, салдацік».

Акцыя распачынаецца напярэдадні 19 чэрвеня, Дня нараджэння Васіля Быкава.

Тэксты славутага творцы агучылі акцёры Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Запіс зроблены на студыі «HUKAPIS» кампаніі Prastora.by.

На сайце lit-bel.org можна бясплатна паслухаць першыя пяць раздзелаў кожнага з твораў, а спампаваць аўдыёаповесці цалкам — на сайце kniharnia.by.

Нагадаем, што раней Саюз беларускіх пісьменнік прапанаваў чытачам у электроннай версіі першыя дзесяць тамоў Поўнага збора твораў Васіля Быкава, а зусім нядаўна — яго кнігу «Парадоксы жыцця». Кнігу Народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава склалі тэксты, напісаныя ў апошнія гады, якія выйшлі ўпершыню папяровым выданнем у 2004 годзе. Гэтая кніга-білінгва (пераклад на рускую мову Ірыны Шаўляковай) таксама даступная бясплатна ў электронным фармаце на сайце Саюза беларускіх пісьменнікаў lit-bel.org.

Штамп у пасведчанне аб нараджэнні

У мінскім Літаратурным музеі Петруся Броўкі адбыўся выпускны вечар Школы маладога пісьменніка пры ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў».

Прыгожыя людзі ўсміхаліся на ўсе свае магчымасці, і было бачна, што яны напраўду хвалююцца, напоўніцу адчуваюць урачыстасць моманту і якоесь замілаванне да каляжанак і калегаў.

Выступоўцаў было больш за два дзясяткі, рэгламент абавязваў да лаканічнасці. Куратаркі школы Юлія Цімафеева і Алена Казлова адзначылі, зазначылі і падкрэслілі ўсю важнасць існавання Школы пісьменніка і тое, як добра на гэты раз былі матываваныя навучэнкі і навучэнцы. Старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Барыс Пятровіч павіншаваў «школьнікаў» з выпускам і папрасіў паболей твораў, якія выклікалі б здзіўленне, бо з гэтага здзіўлення якраз і жывіцца літаратура. Далей па альфабэтным парадку выступалі і спрабавалі здзівіць выпускніцы, два выпускнікі і трое выкладчыц: Ганна Бутырчык, Наталля Паваляева і Людміла Рублеўская; усіх іх па чарзе выклікалі з бітма запоўненай кватэры Броўкі двое суісканікаў сэртыфікатаў Школы: Канстанцін Касяк і Дар'я Кулік.

На сцэну кожны ішоў, як на дзяржаўны іспыт, трымаючы ў руках шпоры — свае літаратурныя творы. І калі атмасфера літаратурных чытанняў прозы не патрабуе асаблівай дэталізацыі, то рэплікі, якія папярэднічалі агучванню твораў ці ўрыўкаў, былі даволі пакальныя: у паветры насілася параўнанне з радзільнай залай...

Напрыканцы ўсіх чакала «раздача сланоў», а менавіта сертыфікатаў пра заканчэнне Школы, якія, з увагі на вышэйсказанае, можна было назваць і пасведчаннямі аб нараджэнні. Па выхадзе з «радзільнага дома» дыпламанткі і дыпламанты ўліліся ў кантэкст агульнагарадскіх святкаванняў выпускнога, умца-умцалі сумнеўнай музыкай кавярні на праспекце, калі я вяртаўся дадому, але ў якой з іх раствалыліся літаратаркі і літаратары, цяжка было зразумець. Горад удаваў, што нічога асаблівага не адбылося. Як быццам бы і не ўзнікла новай генерацыі беларускай прозы, лічыцца з якой неўзабаве давядзецца ўсім.

Ціхан Чарнякевіч

Беларуская аўтарка — хто яна?

У Варшаве прайшоў чарговы Міжнародны кірмаш, на якім была прадстаўлена і сучасная беларуская літаратура.

«Books From Belarus» — некамерцыйны праект, галоўная мэта якога — прэзэнтацыя беларускай літаратуры за межамі краіны. У гэтым годзе арганізатаркі праекта ўзялі за мэту не толькі прадставіць лепшыя кнігі беларускіх незалежных выдавецтваў, але і паказаць менавіта жаночы твар беларускай літаратуры.

Не сакрэт, што, нягледзячы на багацце літаратурнай спадчыны, афіцыйны канон беларускай літаратуры і «пантэон класікаў» прадстаўлены мужчынскімі імёнамі: Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Васіль Быкаў, Уладзімір Караткевіч. Цягам усяго XX стагоддзя адчуваўся выразны гендарны дысбаланс, і сітуацыя крыху змянілася толькі з распадам Савецкага Саюза і набыццём Беларуссю незалежнасці. Але Нобелеўская ўзнагарода Святланы Алексіевіч прыцягнула ўвагу і да іншых жаночых галасоў у беларускай прозе і паэзіі.

На Варшаўскім кірмашы была прадстаўлена творчасць толькі часткі беларускіх аўтарак, якія працуюць у самых розных жанрах: Валянціны Аксак, Святланы Алексіевіч, Алены Брава, Насты Кудасавай, Марыі Роўды і Тані Скарынкінай. Кожная з іх мае свой адметны стыль, сваё ўнікальнае стаўленне да жыцця.

Падчас кірмаша з удзельніцамі праекта праводзіліся сустрэчы і дыскусіі, на якіх не адзін раз падымаліся пытанні: «Хто яна, жанчына-аўтарка ў сучаснай Беларусі? Да якіх тэмаў яна звяртаецца ў сваіх творах? З якімі цяжкасцямі сутыкаецца?» Па гарачых слядах публікуем вытрымкі з іх адказаў і меркаванняў.

Марыя Роўда, пісьменніца:

— Сёння я не ведаю, ці дацягваю да статусу феміністкі, але тое, што беларускі заўсёды былі вымушаны працаваць на роўні з мужчынамі — гэта дакладна. Нават вясковыя прафесіяналы — настаўніцы, урачы — заўсёды павінны былі працаваць і ў сваёй сферы, і дзяцей гадаваць, і за гаспадаркай сачыць. А калі паглыбіцца ў гісторыю часоў росквіту шляхты — калі мужчына паміраў на вайне, жанчына павінна была выхоўваць хлопчыка як ваяра, таму валодаць зброяй і вярхом ездзіць яна заўсёды ўмела...

Калі гадуеш маленькае дзіця — ёсць перыяд, калі ты, па ідэі, нічога не можаш рабіць, акрамя як займацца ім. Але прыходзіцца браць на сябе функцыі літагента: займацца прамоцыяй кнігі, кантактамі. Кладзешся спаць а першай, устаеш а шостай. Вось калі б табе сказалі: «Марыя, ты пісьменніца — вось стол, канапа, сядзь і пішы»... Але ў рэальнасці — хочаш пісаць — твае праблемы. Ямчэ б зразумелі пісьменніцтва за працу, калі б яна прыносіла грошы. Прыкладам, амерыканка нарадзе дзіця, сядзіць дома, піша кнігу, продаж якой напрыканцы прыносіць гадавы прыбытак у двухкратным памеры. Канечне, яе муж пагадзіцца, каб яна і наступную пісала...

Я не магу сказаць, што жанчыны ў нас зусім ужо на ўзбочыне, але, мяркуючы па каментарах да жаночых зборнікаў, людзі не заўсёды бачаць у жанчыне-аўтарцы асобу. І, сапраўды, каб атрымаць добрыя водгукі, трэба вельмі пастарацца. А вось аўтар-мужчына, нават не асабліва таленавіты, заўсёды будзе ў пашане...

Наста Кудасава, паэтка:

— Даводзіцца часам ахвяраваць сваёй творчасцю для сям'і, бо калі не ахвяраваць, тады ўзнікае пачуццё нейкай віны. Яно прысутнічае заўсёды. Увесь час, пакульты пішаш, — ты адчуваеш віну. Кшталту, вось я магла б нешта зрабіць зараз, больш карыснае для дзяцей і дома. Але, можа, гэта няправільна — быць пісьменнікам і адчуваць віну? І ці не ёсць гэта нейкім стэрэатыпам, які мне навязалі з дзяцінства? Я не ведаю.

Я лічу, што ў нас насамрэч вельмі моцная жаночая літаратура. Можа быць, нам, жанчынам-аўтаркам, проста не хапае прамоцыі. Грамадства ў нашай краіне больш патрыярхальнае. Жанчыне трэба быць на вельмі моцнай пазіцыі, трэба вельмі гучна заявіць пра сябе, каб яе ўжо немагчыма было не заўважыць і не палічыцца з ейнай прысутнасцю ў культурніцкім полі...

Таня Скарынкіна, паэтка:

— Я так давно пишу стихи, что не разделяю ни себя человека, ни себя поэта — мы все живем дружно вместе. Думаю, что для того, чтобы быть поэтом — нужно быть упрямым. Вот вы делайте и думайте, что хотите, а я пишу стихи, и головой об стенку. Я не могу по-другому. И как бы ко мне не относились, игнорировали, психовали, насмехались — где-то меня ранит, да, но я все равно не перестану писать стихи. Это сильнее меня...

Почему я всё время говорю «поэт»? Русское «поэтесса» мне не нравится. А белорусское «паэтка» нравится. Вообще ближе всего к идеалу польский вариант: «poeta»...

Алена Брава, пісьменніца:

— Жанчыны-пісьменніцы ў Беларусі дагэтуль вымушаны даказваць, што яны вартыя таго, каб да іх адносіліся ўсур'ёз, а іх творчасць нічым не горшая за мужчынскую. Беларускія аўтаркі выпрацоўваюць свае спосабы маўлення, шукаюць свой арыгінальны стыль, пішуць сваё цела і душу, пазбаўляюцца страхаў ды комплексаў, набываюць свабоду праз слова. І слова гэта менавіта беларускае. Гэта мова нашага народа, на якой сёння размаўляе не надта вялікая частка гэтага народа — у асноўным, тыя, хто разумее: без сваёй мовы няма нацыі, няма еўрапейскай краіны Беларусь. Але, паўтаруся, гэтых людзей не так ужо і шмат. Мы выбіраем гэтую мову для сваёй творчасці, памяншаючы такім чынам патэнцыйную колькасць чытачоў, але гэта — наш свабодны выбар. Для часткі грамадства, якая захрасла ў стэрэатыпнасці мыслення, мы — двойчы аўтсайдаркі: таму, што жанчыны, і таму, што пішам па-беларуску. Але хто, калі не мы, дапаможа нашым сёстрам залудзіць тую terra incognita свайго «я», дзе дагэтуль хаваюцца пачвары? Тую частку душы, якая была ў нас гвалтоўна адабраная?..

Увогуле, у сённяшняй Беларусі пісьменніцтва нізведзена да ўзроўню «хобі». Пісьменнік піша, як правіла, у «вольны ад асноўнай працы час» (больш цынічны выраз у адносінах да пісьменніцкай творчасці цяжка прыдумаць). І калі мужчына-пісьменнік яшчэ можа даць рады гэтай сітуацыі, то жанчыне асабліва няпроста хаця б з тае прычыны, што раздзяленне працы ў беларускай сям'і застаецца па-ранейшаму патрыярхальным, а дзеці лічацца «жаночай справай». Жанчына-пісьменніца-маці вымушана раздзірацца паміж неабходнасцю выжыць фізічна (разам з дзіцёнкам) і галоўнай справай свайго жыцця. Так ці інакш, ідзеш на кампраміс. Творца асуджаны на самоту па самой сваёй сутнасці, аднак жанчыне значна цяжэй, чым мужчыне, адваяваць права на дыстанцыю ад сваіх блізкіх, а без гэтай дыстанцыі пісьменніка няма.

Надзея Кандрусевіч, перакладчыца, каардынатарка праекта «Books From Belarus»:

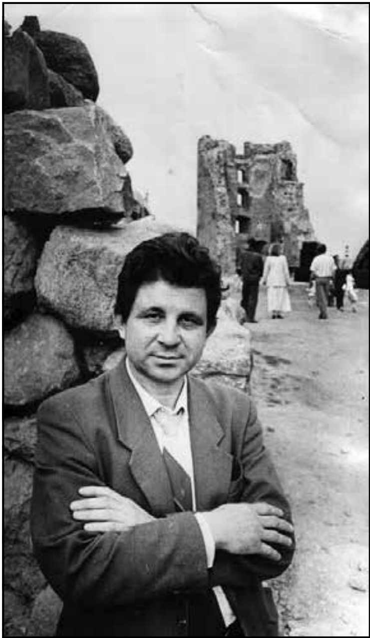
Я думаю, з удзелам «Books From Belarus» у Варшаўскім кніжным кірмашы ўсё атрымалася. Праект выклікаў рэзананс сярод наведвальнікаў, журналістаў, людзям нагадалі пра існаванне беларускай літаратуры. Аўтаркі, прадстаўленыя ў праекце, змаглі пабачыць адна адну, адчуць салідарнасць і падтрымку, выказацца наконт праблем, якія іх хвалююць, бо, сапраўды, у Беларусі яны не заўсёды маюць магчымасць для такіх сустрэч. Я вельмі рада, што ў нас была супольная сцэна са шведскім праектам Марыі Сёдэрберг «Літаратурнае падарожжа». Дзякуючы ёй у нашай праграме паўдзельнічалі не толькі аўтаркі і аўтары з Беларусі, але і з Польшчы: пісьменніцы Малгажата Шэйнэрт і Катажына Тубылевіч, са Швецыі: пісьменніца Эбба Віт Брадстрэм, перакладчык Андэш Будэгод і інш.

Аляксандра Дварэцкая

Заходнік

Генрыху Далідовічу — 70!

Генрых Вацлававіч Далідовіч на працягу 30 гадоў адказваў за змест літаратурна-мастацкіх часопісаў («Полымя», пасля — «Маладосці»), таму добра ведае выбітных пісьменнікаў розных пакаленняў. Яго ўдзел у літаратурнай вечарыне гарантуе 10–15 хвілін цікавых успамінаў. Але кожны творца мае дзень, калі з юбілейнай нагоды ўзважваюцца і яго здабыткі...

70–80-я гады мінулага стагоддзя, нягледзячы на акалічнасці сацыяльна-палітычнага характару, былі часам плённай творчай працы Уладзіміра Караткевіча, Яўгеніі Янішчыц, Міхася Стральцова... Генрых Далідовіч заняў годнае месца ў шэрагу лепшых тагачасных аўтараў — нават і ў акадэмічнай «Гісторыі беларускай літаратуры» — дзякуючы трылогіі з раманаў «Гаспадар-камень», «Пабуджаныя» і «Свой дом», а таксама раману «Заходнікі», адзначаным Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь (1996).

Калі беларусы праз пэўны час раптам зацікавяцца гісторыяй утварэння беларускай дзяржаўнасці, багатымі на палітычныя падзеі 1917–1918-мі гадамі, то раманы Г. Далідовіча будуць выдатнай асновай для сцэнарыя адпаведнага гістарычнага фільма.

Між персанажаў трылогіі — супрацоўнікі рэдакцыі «Нашай нівы» на чале з Янкам Купалам, Зміцер Жылуновіч, Іван Серада, а таксама дзяржаўныя дзеячы, «пра якіх мы амаль нічога не ведаем, хто ў 1918 годзе гуртаваўся вакол Белнацкома і Белкамсекцый, дапамаглі дабіцца законнага права беларускага народа на сваю дзяржаўнасць». Ленін падтрымлівае ідэю стварэння аўтаномнай Савецкай Беларусі, Сталін падазрае Жылуновіча ў «хітрым сепаратызме», Аляксандр Мяснікоў ледзь хавае нянавісць да беларускага нацыянальнага руху... Раман «Свой дом» мае шчаслівы фінал — утварэнне БССР, якое 1 студзеня 1919 года святкуюць Янка Купала, Зміцер Жылуновіч і Язэп Дыла. Затое эпілог трылогіі сумны. Лёсы многіх герояў склаліся трагічна, пра што сведчаць як кароткія біяграфічныя даведкі, так і пункцірна азначаныя працяг жыцця прыдуманых персанажаў.

Трылогія ўражвае як капітальная праца, якая ўзнаўляе значныя, але малавядомыя факты палітычнай гісторыі нашай краіны. Як адзначаў Г. Далідовіч, «у 1980–1995 гадах і я — у прозе — далучыўся да даследчыкаў часу ўтварэння БНР і БССР, выклаў сваю версію ў раманах «Гаспадар-камень», «Пабуджаныя» і «Свой дом» — на аснове асэнсавання амаль усяго надрукаванага і ў нас, і ў Заходняй Беларусі, і за мяжой». У эсэ «БНР і БССР. Роздум аб пакутным шляху беларускай дзяржаўнасці ў XX стагоддзі», выдадзеным у 2002 годзе, Генрых Вацлававіч сведчыць, што нават малавегародныя ўчынкі гістарычных вобразаў-персанажаў з яго раманаў маюць дакументальнае пацверджанне. Побач з фрагментамі праграмных дакументаў, апісаннямі нарад і пасяджэнняў у трылогіі шмат роздумаў пра нашу гісторыю, пра адметнасць беларускага светапогляду.

Трылогія пачынаецца не з вялікай палітыкі, а гаспадарчымі клопатамі сялян, суперніцтвам хлопцаў за вясковую красуню Зосю. Асаблівая каштоўнасць гэтай часткі твора — характэрная сялянская мова, пра якую праз 30–40 гадоў будзе нагадваць адно наша літаратура. Вядома, беларуская мова будзе гучаць і далей, але маўленне адукаваных людзей робіцца больш лагічным і, адпаведна, менш вобразным, што абумоўлівае змены на ўзроўнях лексікі і сінтаксісу.

«Сялянская» і «палітычная» лініі ў трэцяй кнізе разыходзяцца зусім далёка, хаця напачатку іх яднае вобраз Алеся Нямкевіча — маладога настаўніка-адраджэнца, які сутыкаецца з пераследам улад і непаразуменнем вяскоўцаў. Алесь Нямкевіч нагадвае Андрэя Лабановіча з аповесці «У палескай глушы», гісторыя кахання між яго братам Янкам і Зосяй — амаль сюжэт «Палескай хронікі». У параўнанні са знакамітай аповесцю Івана Мележа, тут менш напружанасці і драматызму, сяляне паказаны больш спакойнымі і памяркоўнымі. Старонкі раманаў Г. Далідовіча азначаны не толькі ўзнаўленнем вясковай рамантыкі, але і новымі рэплікамі ў асэнсаванні традыцыйных праблем і тэм.

Найбольш каларытнымі ў трылогіі падаюцца вобразы беларускіх сялян — людзей блізкіх і зразумелых пісьменніку, які вырас на хутары на Стаўбцоўшчыне. Тым часам, ідэйныя камуністы ці жорсткія партыйныя кіраўнікі, арганічна чужаснікі сялянскаму свету, паўстаюць персанажамі альбо другасна-намінальнымі (як у трылогіі), альбо гратэскнымі (як у рамане «Заходнікі»). Так, у «Заходніках» дэталёва выпісана біяграфія старшыні сельсавета Апанаса Кругаглядава, акрэслены яго лад мыслення і жыццёвыя прынцыпы.

Адметнасцю прозы Г. Далідовіча можна лічыць частотныя затрымкі на інтрыгоўных момантах з асабістага жыцця герояў. Такія эпізоды выконваюць розныя мастацкія функцыі. Схільнасць да любоўных прыгодаў, адпаведна літаратурнай традыцыі, выкрывае несумленнасць героя-мужчыны — прыкладам, янкавінскага старшыні Кругаглядава. Апісанні шчаслівых сустрэч мужа і жонкі, наадварот, паўстаюць тым гімнам шчыраму каханню, які мог прагучаць у беларускай літаратуры на некалькі дзесяцігоддзяў раней — калі, вядома, не браць у разлік рэальную сацыякультурную сітуацыю.

Чытаць Г. Далідовіча не сумна — ёсць над чым паразважаць, ёсць чаму здзівіцца. Яго раманы вяртаюць не толькі ў розныя гістарычныя эпохі, але і ў свет літаратурнай класікі. Погляд на мінулае праз прызму ўжо напісанага, пераасэнсаванне вобразаў і сітуацый з хрэстаматыйных твораў — адна з постмадэрнісцкіх тэндэнцый у літаратуры, і цікава, што такі падыход стаў арганічным для Генрыха Далідовіча яшчэ ў 1980-я гады. Пісьменнік спрабаваў сябе ў розных тэмах і жанрах — і галоўным віншаваннем яму да юбілея можа быць хіба пажаданне паспяховага здзяйснення мараў пра новую кнігу!

Алеся Лапіцкая

«Будем жыць!»

Фрагменты гутаркі Генрыха Далідовіча з Міхасём Скоблам на «Радыё Свабода».

— Спадар Генрых, вы нарадзіліся і гадаваліся на хутары. Што ўяўляла з сябе жыццё на хутары ў часы вашага маленства і юнацтва?

— На хутары я пражыў пятнаццаць гадоў. І калі пазней чытаў «Жыццё Арсеннева» Івана Буніна, то здзіўлялся, чаму яго герой, жывучы на хутары, сумаваў. Я не сумаваў, я не адчуваў ніякай адарванасці ад свету. Бацька, маці, нас у сям'і было шасцёра, гаспадарка... З малога я пачаў працаваць — пасвіў кароў, касіў, сек дровы. Пасля пайшоў у школу. Назіраў, як пачынаецца вясна, усё пакрываецца зялянінай, як цвіце лета, як шарэе дзень восенню, якая бель навокал зімою...

— Вы першым у беларускай літаратуры напісалі раманы пра 1917–1919 гады, калі ствараліся БНР, а потым і БССР. «Пабуджаныя» выйшлі ў 1988-м, «Свой дом» у 1989-м. Але ж яшчэ існаваў Галоліт і спецфонды ў архівах. Як вам удавалася абыходзіць цэнзуру і знаходзіць патрэбную інфармацыю?

— На філфаку БДУ гісторыю Беларусі мне выкладаў сумнавядомы Абэцэдарскі, які казаў: «Беларусь і я нарадзіліся ў адзін год». А я думаў: «А хіба да гэтага Беларусі не было? Была ж, напэўна». Таму яшчэ са студэнцкіх часоў я зацікавіўся беларускай гісторыяй. Пасля працаваў настаўнікам, у рэдакцыях, пісаў, друкаваўся. Прыйшоў час, і мне захацелася напісаць пра Усебеларускі кангрэс 1917 года... Я паткнуўся ў архіў — не дапускаюць. Але там працавалі жонкі нашых пісьменнікаў, і мне ўдалося з імі неяк дамовіцца. Скажам, мне прыносілі папкі з прафсаюзнымі матэрыяламі, а ўсярэдзіне ляжала справаздача пра Усебеларускі кангрэс 1917 года, якая не рэгістравалася... А аднойчы светлай памяці Валянціна Коўтун завочна звяла мяне з Зоськай Верас, якая на тым Кангрэсе была сакратаркай, у яе захаваліся пратаколы паседжанняў. І вось аднойчы Коўтун кажа: «Генрых, у парку Горкага цябе будзе чакаць чалавек з матэрыяламі ад Зоські Верас». Гэта быў Лявон Луцкевіч. Мы доўга сядзелі з ім у парку, ён дазволіў мне зрабіць патрэбныя выпіскі. Тая ж Валянціна Коўтун, паехаўшы ў ЗША, прывезла мне адтуль выдадзеныя там дакументы пра ўтварэнне БНР. Прычым прывезла па ўсіх правілах канспірацыі: узяла гісторыю КПСС, выдрала 90% старонак і ўшыла туды дакументы БНР...

— У «Сваім доме» вы паказваеце, у якіх драматычных умовах ствараліся БССР, як Мяснікоў і Кнорын з паплечнікамі стараліся не дапусціць ніякай беларускай рэспублікі. Ідзеш па менскіх вуліцах — паўсюль імёны вашых герояў. Яны заслугоўваюць на гэта?

— Ніводзін з іх не заслугоўвае права на вуліцы ці плошчы ў Беларусі! Ніводзін. Яны не прызнавалі ніякай Беларусі, бачылі яе Паўночна-Заходнім краем ці Заходняй вобласцю, намагаліся любым спосабам перашкодзіць беларускай справе. Возьмем, напрыклад, Фрунзэ. Ён разумеў, што такое нацыянальная школа, і, калі праводзіў з'езды салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў, зрабіў усё магчымае, каб выкладання на роднай мове ў Беларусі не было. Кнорын і Мяснікоў супраць беларускай рэспублікі былі да самых апошніх дзён.

— У шапіку «Белсаюздруку» на Плошчы Перамогі я часам гартаю часопісы «Полымя» і «Маладосць» — няма за што воку зачапіцца. Графаманістыя вершы, бяззубая публіцыстыка... Ці не найлепшы час «Маладосці» — калі там працавалі вы з Анатолем Грачанікавым, калі выходзіла папулярная «Бібліятэка «Маладосці». Што вам прыемна прыгадаць з таго часу?

— Найперш названую «Бібліятэку», у якой выйшла больш за 160 кніжак маладых пісьменнікаў. Ну і публікацыі — «Старажытную Беларусь» Міколы Ермаловіча і «Споведзь» Ларысы Геніюш (дарэчы, назву ўспамінам даў я). Калі Грачанікаў стаў галоўным рэдактарам, а я намеснікам, мы замовілі Ермаловічу артыкул пра Полацкае княства. Ён напісаў, мы надрукавалі, і тут жа з'явіўся разгромны артыкул у «Звяздзе». Усхваляваны Ермаловіч прыбег у рэдакцыю: «Што рабіць? Я вас падвёў!» А мы кажам: «Трэба нечым адказаць на публікацыю ў «Звяздзе». У вас ёсць чым?» Мікола Іванавіч кажа: «Ёсць у мяне адзін твор, які нідзе не друкуюць, бо я ўжо ў камсамольскіх і партыйных кабінетах лічуся буржуазным нацыяналістам і ворагам савецкай улады». Пачалі чытаць мы той твор і ахнулі. Гэта была «Старажытная Беларусь»... Праца Ермаловіча ўнікальная. Ён, сляпы амаль чалавек, прачытаў процьму літаратуры, спаслаўся больш чым на 1000 крыніцаў, каб даказаць сваю канцэпцыю. Ён першы пасля Ластоўскага ды Ігнатоўскага вывеў нацыянальную канцэпцыю беларускай гісторыі.

— Дык гэта Ермаловіч падштурхнуў вас да старажытнай гісторыі?

— Безумоўна. Мы з ім за дзесяць гадоў аб'ездзілі амаль усю Беларусь, пабывалі ў гістарычных цэнтрах. І неяк ён прапанаваў мне напісаць раман пра пачатак Вялікага Княства. Я адмаўляюся, маўляў, я ж не гісторык, мяне гісторыкі задзяўбуць. «А мяне не дзяўбуць?» — насядаў Ермаловіч. Ён мне даваў шмат профільнай літаратуры, натхняў, чым мог. Так урэшце і напісаўся ў мяне раман «Кліч роднага звона».

— Калі адштурхоўвацца ад вашай метафары «свой дом», то беларуская літаратура і па сёння застаецца бяздомнай. Дом літаратара дзяржава забрала для сваіх камерцыйных патрэбаў. Мова выжываецца з сістэмы адукацыі. Ці перажыве такое стаўленне ўлады да ўсяго нацыянальнага наша літаратура?

— Ніхто не чакаў, што з набыццём незалежнасці так павернецца справа. Беларуская мова за дваццаць апошніх гадоў фактычна выціснута з дзяржаўных СМІ, выціснута адусюль — ад садка да рэзідэнцыі прэзідэнта. Гэта ўсё немагчыма зразумець, такой павальнай русіфікацыі не было нават у савецкі час. Беларускай літаратуры сёння вельмі цяжка, камусьці хочацца нацягнуць на яе надмагільную пліту. Але ўсё роўна, як ты ні муруй, парасткі жывыя будуць прабівацца на свет. Такое становішча сапраўднага пісьменніка павінна толькі загартаваць. Гісторыя паказвае, што ў найцяжэйшыя часіны нараджаюцца самыя вялікія творы. Таму, нягледзячы на ўсе перашкоды, будзем жыць!

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 6 (118) | 24 чэрвеня 2016 | № 25 (490) Новы Час

Пра радаводнае рэха Пушкіна

Прамінула 30 летаў з таго часу, як я трапіў пад Бабруйск у вёску Цялуша, дзе праходзіла Пушкінскае свята музыкі і паэзіі.

Дзе яна, былая сядзіба ўнучкі Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна — графіні Наталлі Аляксандраўны Варанцовай-Вельямінавай? Праходзім каля Свята-Нікольскай царквы, узведзенай у 1902 годзе стараннямі яе і мужа Паўла Аркадзьевіча.

Цэгла і тут пасупраціўлялася варварству. Радасна бачыць і абнаўленне ў багатым пушкінскім радаводзе на Беларусі. У 1979 годзе (юбілейным) каля царквы быў пастаўлены новы, замест раней разбуранага, помнік незабыўнай гаспадыні. Ён узгадвае гады жыцця Наталлі Аляксандраўны: 1859-1912.

Помнік Наталлі Аляксандраўне Пушкінай (Варанцовай-Вельямінавай)

Віруе Свята музыкі і паэзіі! Прысутныя жанчыны ў нацыянальных строях, аблічча пявунняў, літаратараў нагадваюць мне пра жыццёвы небасхіл унучкі Пушкіна. Яна была мастачкай, паэтам, любіла песні і мову народа беларускага... Ці не дзіва: стварыць у тыя часы школку для сялянскіх дзяцей, наладзіць дом для састарэлых, не пашкадаваць сямейную бібліятэку для ахвотных пачытаць...

Пра беларускіх нашчадкаў Пушкіна пісаў Міхась Ткачоў. А я сустракаю сярод святочных людзей усмешлівага Алеся Рыбака. А вунь Іван Аношкін падпісвае сваю кнігу новаму чытачу з багатай на прывабную гісторыю вёскі Цялуша...

Сёлета 6 чэрвеня споўнілася 217 гадоў ад нараджэння Пушкіна. Не забудзем, што гадавала паэта і наша зямлячка Арына Радзівонаўна. Не забудзем і пра ўсю дабрыню бабруйскай сям'і Варанцовых-Веньямінавых і асабліва пра здзяйсноты ўнучкі Аляксандра Сяргеевіча. Гэта ж і ў яе гонар так часта праходзілі ў Цялушы Пушкінскія святы музыкі і паэзіі. Гляджу на свае здымкі 1986 года, і прыгадваецца мне магілёўскае рэха ад крокаў Пушкіна, віцебскае, дзе таксама быў на Свяце паэзіі... Але пра тыя сустрэчы іншым разам.

Сяргей Панізьнік

Свята-Нікольская царква. Фота аўтара

Палітра прынёманскіх галасоў

Рэгіянальны альманах павінен быць разнастайным, нават крыху стракатым паводле зместу, імёнаў, жанравых форм літаратурнага матэрыялу.

Трэба ж пазнаёміць з самымі рознымі мясцовымі аўтарамі, паказаць адметнасць тутэйшага літаратурнага жыцця. Чацвёрты выпуск літаратурнага альманаха Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў «Новы замак», які выйшаў на пачатку 2016 года, і пацвярджае такую скіраванасць выдання. Пры гэтым альманах павінен стацца цэласнай і нават завершанай кнігай рэгіянальнай літаратуры. Цэласнасць дасягаецца мастацкім узроўнем пададзеных матэрыялаў, а завершанасць — хронікай тых літаратурных і мастацкіх падзей, што адбываюцца на тутэйшых пляцоўках.

Усё гэта ў новым выпуску гродзенскага альманаха ёсць — і добры ў цэлым узровень, і багатая інфармацыя (аповед-развагі) пра мясцовых людзей літаратуры і культуры, таксама цікавых гасцей, пра значныя літаратурна-мастацкія акцыі ў рэгіёне.

У «Новым замку» прадстаўлены творамі паэзіі, прозы, перакладаў, спадчыны, падарожжаў, успамінаў 17 аўтараў. Магло б быць і больш: на Гродзеншчыне нямала здольных творцаў. Але нават лепш, калі з'яўляюцца ў новых выпусках новыя імёны. Не шанцуе літаратурнай крытыцы. У апошнім выпуску — адзін матэрыял. Увогуле ж, на старонках гродзенскага альманаха яна пакуль як след не прыжылася. Ды і рэцэнзаванне самога альманаха... Ці гэта справа гродзенскіх аўтараў? Хацелася б, каб пра яго пісалі людзі «збоку», каб быў незалежны погляд.

Добрая ў альманаху паэзія. Уся. Асабліва ж прыцягваюць увагу вершы Святланы Куль (Сяльверставай). Вядомы гродзенскі гісторык, прафесар, яна гадоў пяць таму назад нечакана выбухнула такімі свежымі паэтычнымі радкамі, што літаральна ўразіла знаўцаў мастацкага слова. З той пары друкуе, хоць і зрэдку, новыя вершы, у якіх пульсуе глыбокая чуйнасць да жыцця. Ладная яе падборка — і ў гэтым выпуску. Вершы кранаюць спавядальнай нотай светлай самоты, за якой — неардынарная асоба аўтаркі, якая ўмее шанаваць роднае, цаніць каштоўнасці і страты, адгукацца сэрцам на балючае і дарагое. Вершы Анатоля Брусевіча, які даўно прывучыў чытача да парадаксальнасці сваіх мастацкіх назіранняў, тут паэтычна выверанья, даволі роўныя. Адчуваецца творчая вывучка паэта, што ўмее малой мастацкай формай высвятляць таямнічыя грані жыцця.

Парадаваў перакладамі з Ніколаза Бараташвілі Юрка Голуб, які напісаў і змястоўнае, элегантнае па характарыстыках уступнае слова пра грузінскага класіка. Сённяшні Юрка Голуб — паэт віртуозна-артыстычны паводле форматворчасці. І грузінскія тэксты ў яго перакладзе таксама прыгожыя.

Сваё месца на старонках альманаха знайшлі вершаваныя пароды-эпіграмы Мечыслава Курыловіча. Вопытны паэт, ён умее абыгрываць тэксты калег і ствараць нечаканыя гумарыстычныя малюнкі. Добра выступілі з нізкамі вершаў маладыя Аліна Паўлоўская і Зміцер Цеслянок. Узбагацілі альманах публікацыі пад рубрыкай «Спадчына» — падборкі паэтаў з Гродзеншчыны, што не так даўно пайшлі ад нас — Самсона Пярловіча і Эдзіка Мазько. Першага змястоўна прадставіў Сяргей Чыгрын, зрабіўшы слушны акцэнт на яго рэпрэсаванай маладосці, што прайшла праз канцлагеры.

Высокі мастацкі ўзровень паэзіі робіць гонар альманаху. Гэта, вядома, калі ўлічыць яшчэ і светлыя вершы Алы Петрушкевіч, якія ўносяць сваю асобную ноту ў паэтычны ансамбль гродзенскіх аўтараў. Калі ж мець на ўвазе, што ў кніжцы прадстаўлены яшчэ проза і крытыка пісьменніцы, і ўсё выканана з густам, то можна ўпэўнена гаварыць: Ала Петрушкевіч перажывае пару свайго творчага ўздыму. Тут, напэўна, трэба глядзець і за межы альманаха. Што да яе прозы, то «Шчонаўскія абразкі» хочацца перачытваць. Праўда, абразкамі беларускую літаратуру не здзівіш. Хораша папрацавалі на гэтай ніве многія — ад Я. Брыля, Ф. Янкоўскага да А. Карпюка і Л. Арабей. У нашай жа аўтаркі свае: штрыхі колішняга вясковага жыцця, прапушчанага праз дзіцячую памяць. А якая жывая інтанацыя аповеду, якія каларытна-мілыя мясцовыя формы імёнаў! У гэтых замалёўках-мініяцюрах нічога значнага не адбываецца. Але яны адкрываюць часціны традыцыйнай народнай культуры нашай не так даўняй штодзённасці.

Увогуле ж проза ў альманаху неблагая. Удала выбудаванае апавяданне Валянціна Дубатоўкі «Анёл». Добрая мова ў апавяданні Міколы Канановіча. Згадкі Віктара Сазонава пра свае назіральніцкія клопаты падчас выбараў у Малдове трэба было б змяшчаць не ў раздзеле «Проза», а ў раздзеле «Успаміны». Прыемнае ўражанне пакідае маленькая аповесць Міхася Зізюка «Планктон» (назва як для мастацкага твора цяжкаватая). Тут ёсць моцная маральна-псіхалагічная інтрыга, выразна акрэсленыя характары. Галоўнае ж, што аўтар валодае назіральнасцю, канкрэтыкай перадачы асяроддзя, умее прыкмячаць дэталі, маляваць словам. Праўда, у другой частцы твора, дзе адносіны паміж героямі ўскладняюцца, пісьменніку сям-там не хапае дакладнасці псіхалагічных нюансіровак.

Добра чытаюцца разгорнутыя падарожныя нататкі Сяргея Астраўца «Афрыканскі бераг Еўропы». Далёкія прасторы ўспрымаюцца з пэўнай доляй рамантычнай сузіральнасці. І ўсё ж хацелася б бачыць аўтарскую асобу больш выяўленай. Згадваецца тут «Берлінскі дзённік» Вячаслава Адамчыка, у якім вельмі ж цікава нямецкія рэаліі ўбачаны беларусам, беларускім інтэлігентам. У нататках С. Астраўца сустракаюцца нярэдка вершаваныя ўстаўкі. Яны зусім тут не лішнія, але вельмі не роўныя ў мастацкіх адносінах.

Новы для альманаха аўтар Віктар Шукяловіч змясціў свае сённяшнія рэфлексіі (у рубрыцы «Памежныя сюжэты») пра розныя, часцей выпадковыя сустрэчы на польскай, летувіскай, беларускай пляцоўках жыцця. Тут — і спробы ўласнай ідэнтыфікацыі, і найбольш — маленькія адкрыцці каштоўнага ў незнаёмых людзях, іх лёсах.

Нельга абысці яшчэ літаратурнага партрэта вядомага гродзенскага выдаўца Аляксандра Рыжага, які ўдала стварыў Сяргей Астравец, разглядаючы свайго персанажа і здалёк, і зблізку, і з дапамогай іншых зацікаўленых асоб.

Праблема альманаха — рэдагаванне. Вядома, рэдагаваць трэба. І пажадана, каб рэдактар быў адзін. Але культура рэдагавання прадугледжвае абавязковае ўзгадненне правак з аўтарам тэксту. Асабліва тады, калі праўкі істотныя. Інакш непазбежныя пралікі. Так, матэрыял аўтара гэтых радкоў «На пачатку ліпеня 44-га» рэдактарскай рукою пакалечаны. Пры гэтым асобныя лексічныя хібы ў тэкстах В. Сазонава, В. Дубатоўкі не заўважаны. Рэдагаванне — клопатная справа. Аднак жа будзем спадзявацца на лепшы працяг.

Аляксей Пяткевіч

Ганна КОМАР

Пазакласнае

***

тут мяжа
і мы накрытыя
сонцам, якое сышло
за поле
сонцам, што здраджвае мне
з іншым часавым поясам
такім жа часовым
як усё на гэтай планеце...

***

Каханне-эксперымент у стылі арт-хаўс.
Такое кіно ніколі не ўбачаць масы.
Яго паказвалі на закрытых паказах
3-4 не крытыкам. Усё абышлося
без лішняга пафасу.
Такім кіно не пахвалішся перад сяброўкамі,
не пакажаш на гадавінах, народзінах,
святах з іншай нагоды.
Толькі тыя 3 ці 4 сведкі часам пытаюць:
«Як яно?».
— Ляжыць, чакае сваёй новай хвалі ды іншай моды.

***

мяне няма

чыстая вусціш
не апранутая ў форму
вандруючая здань
літаратуры
непісьменных народаў
музыка
якую чуюць глухія
адсутнасць коду
квант
хвост кванта
цень кванта
у бессвядомым сусвеце

адпускаю

я адпускаю цябе з паветрам маіх лёгкіх
са слязьмі дзяўчынкі, што кленчыць ляльку,
са стырном машыны, што вылецела на сустрэчку.
адпускаю цябе, як націск у мове, дзе ён свабодны,
як курс даляра нацбанк,
як прэзідэнт палітвязня.
нібы шарык з вадой цябе адпускаю з даха,
выганяю, нібы блашчыц з-пад шпалераў у інтэрнаце,
выводжу цябе, нібы блыхаў з поўсці
любімай жывёлы,
выплёўваю, нібы зуб, што выпаў сам,
без крыві,
і на развітанне
змываю імя тваё з дошак, сцен і асфальту,
здымаю твае размытыя твары
з мужчынаў,
лашчу сябе апошні раз тваімі рукамі.
дапісваю сказ, каб урэшце перагарнуць старонку
рыхтую паперу для новых зачараваняў.

Маім мужчынам

Мужчынам не варта ведаць наступстваў, ім дастаткова прычын — ім урэшце даецца ўсё, а яны напаўняюць яго нічым...
Сяргей Жадан

Мае мужчыны
такія занятыя:
зарабляюць грошы,
ратуюць свет,
вандруюць,
кахаюць іншых...
але
параўноўваюць кожную
наступную са мной.
Мае мужчыны
зазіраюць глыбока
ў вочы і
абяцаюць
адказаць, адпісаць,
сустрэць мяне з
падарожжаў у сябе,
спаткацца са мной у снах,
але забываюцца
на абяцанкі,
а я кожнага ранку,
ідучы на працу
бязлюдным завулкам,
прагаворваю іхныя
імёны ўслых,
каб
сэрца сціскала
салодкім болем...
Сваіх мужчынаў
я адпускаю лёгка...
Некалькі дзён я —
адкаркаваная
пляшка з шампанскім
б'ю цераз край,
тады выдыхаюся,
раблюся пойлам...
Мае мужчыны
пакідаюць
мяне лёгка:
робяць выгляд,
што мы заўсёды
былі сябрамі.
Я нават не спрабую
спрачацца з імі.

І я ніколі
не буду належыць
маім мужчынам,
і каханне — гэта
такая куля,
што вырываецца з гільзы
і застрае між рэбраў.
Там яе і пакіну,
як сувенір на памяць.

Поле...

Вецер вяртае нам
позіркі, што мы кідаем у бок акіяну
са скалы вышынёй маіх і тваіх памкненняў,
складзеных разам,
колер вады — вочы дзяцей, якіх
мы з табой не народзім.
Недакранальная веліч стыхіі,
што танчыць пад барабаны ветру
і выгінаецца хвалямі насустрач скалам —
прымае іх у сваё ўлонне.

***

Я ўсё яшчэ памятаю свой страх вышыні,
і я шукаю тваю руку
не дзеля таго, каб ты мяне стрымаў,
а дзеля таго, каб мая рука
вьслізнула з тваёй,
каб надаць гэтай сцэне
мастацкую вартасць.

***

Зіма. Маразы. Горка, залітая
на месцы будоўлі.
Я качуся з горкі
на здутым коле.
Наперадзе — дзяцінства
і шчыры смех.
І снег — як tabula rasa белы.
Калі б я ведала, што зіма
аднойчы прыйдзе і застанецца,
што ад доўгага холаду
заінеюць вейкі і
празрыстаю зробіцца скура,
што паліто нашыя зносяцца,
а на новыя мы ніколі ўжо
не заробім,
што мы пусцім фотаальбомы
ў топку, зачынімся ў спальні
і задыхнемся ў дыме ўспамінаў,
я б не коўзала з горкі разам з усімі,
я б пайшла да возера, дыхала б
доўга на лёд ля палонкі,
і не крычала б «Дапамажыце»,
бо не люблю прыцягваць увагу.

***

Я раблю крок насустрач вялікім водам.
Яны расхінаюць свае абдымкі.
Я застануся ў іх навечна —
яны мне заменяць абдымкі маці і сябра.
Ты адзначыш мінус адзін у капліцу
і ў пятніцу будзеш танчыць
з нябачнай дагэтуль жарсцю,
нікому не скажаш, што таксама смуткуеш,
і не, не схлусіш.

***

Кастрычнік, а травы набрынялі сокам і колерам.
Я не памятаю, як апынулася тут,
але ўжо не аддзяляю сябе ад гэтага месца.
Неба цяжарнае і хутка народзіць дождж.
Значыцца я прарасту ў гэтым полі.
Я назаўжды застануся ў гэтым полі.
Я прачынаюся ў родным полі...

Пазакласнае

Што я магу прапанаваць табе?

Тэорыя даўно пройдзеная і замацаваная,
ты — практык.
Пакуль я састаўляю на паліцах прачытанае,
ты жывеш як у сюжэце для кніг.

Што я магу адкрыць табе?

Ты прадказваеш кожнае
маё наступнае слова,
бо ўсё маё новае — добра забытае
табой старое,
і ты спасцігаў няпісаныя ісціны
раней, чым мужчына і жанчына,
што нарадзілі мяне,
зліліся ў акце
пяшчоты ці абавязку...

Што я магу расказаць табе?

Мая караценькая гісторыя
хавае мяне ў скрыню, каб
тугою я не атруціла наваколле.
Мы сустрэнемся толькі калі ты
пойдзеш назад, бо даганяць цябе —
значыцца мінаць простае і пераскокваць
адразу да складанага, а гэта
няправільна з пункту гледзішча
педагогікі.

Ты — усе мужчыны, якіх я кахала,
якіх я абагаўляла,
да якіх імкнулася,
за якіх чаплялася,
як за буксір,
што выцягваў мяне на наступны
ўзровень.

Што вучаніца можа прапанаваць
настаўніку?

Кароткая спаднічка,
прыгожыя ножкі,
усмешка і запрашэнне
застацца на дадатковы
занятак пасля ўрокаў.

Вечарам ты сядзеш
пераглядаць сшыткі
лепшых вучаніц.
А я — пісаць работу
над памылкамі.

Чаму людзі робяцца злымі

Людзі, якія доўга сядзяць у чарзе ў паліклініку,
робяцца злымі.
Людзі, якія таўкуцца ў гадзіну-пік
у грамадскім транспарце,
робяцца злымі.
Людзі, якія так шмат працуюць, што
прапускаюць абед,
робяцца злымі.
Людзі, у якіх так мала грошай, што няма
за што паабедаць,
робяцца злымі.
Людзі ,калі спякотна, робяцца злымі.
Людзі, калі сцюдзёна, робяцца злымі.
Людзі, якіх ніхто не любіць,
робяцца злымі.
Людзі, якіх любяць занадта моцна, —
часам таксама.
Я ўжо трэцюю гадзіну сяджу ў паліклініцы,
прыехала ў завіруху, у гадзіну-пік,
снедала, на вячэру павінна хапіць.
І не злуюся, бо ведаю,
што мяне любяць самыя цудоўныя
людзі ў свеце.
А яшчэ таму што чытаю
добрую кніжку пра мумітроляў.

Зачынена

Зачынена
знутры!

Зачынена
знутры!!

Зачынена
знутры!!!

Можаш
грукацца
грамчэй.

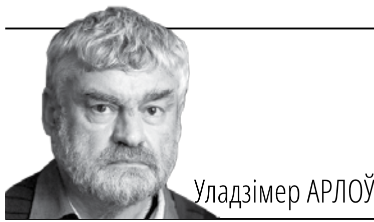
Можаш
ламаць
дзверы.

Можаш
да ранку
стаяць
пад
вокнамі.

Але

зачынена
знутры,

і там
нікога.

Уладзімер АРЛОЎ

Чорны чалавек

Фрагменты аповесці

1

Вы, пэўна ж, чулі выслоўе *Habent sua fata libelli,* а ў перакладзе з лаціны — *Кнігі маюць свой лёс*... Яно належыць сучасніку Марка Аўрэлія старажытнарымскаму граматыку Тэрэнцыяну Маўру і насамрэч мае ці то свядома — калі казаць пра саміх аўтараў кніг — ці то проста, праз адвечную чалавечую ляноту, прызабыты і амаль згублены ў стагоддзях працяг: *адпаведна таму, як іх прымае чытач.*

2

Колькі гадоў таму я прыехаў у родны горад, каб нарэшце напісаць аповесць, якая нібыта даўно выспела і прасілася на волю, але класціся на паперу ў сталіцы — з самых розных, як уяўлялася, неістотных прычын кшталту позняй вясны, лёгкага абвастрэння піеланефрыту або дажджлівага чэрвеня — катэгарычна адмаўлялася. Калі ўжо тут прагучала метафара спеласці, можна сказаць, што яна, яшчэ не перакладзеная на словы аповесць, сапраўды нагадвала спакуслівы залацістабокі, з румянцам яблык, якому, тым не менш, хочацца даць трошкі часу, каб ён за пару пагодлівых дзён стаўся налітым і паказаў бы ў глыбіні жывога светлага бурштыну цёмныя кропелькі зярнятак, дзе запісаныя таемныя сэнсы, датычныя і гэтага плода, і яблыні, і цэлага саду.

У выніку было вырашана — пагатоў на небе нарэшце трывала атабарылася сонца — скарыстацца ад'ездам сястры ў адпачынак і, як ужо не раз бывала, ператварыць у кабінет адзін з пакояў ейнай вялікай чатырохпакаёвай кватэры, што засталася нам у спадчыну ад бацькоў на трэцім паверсе піціпавярховіка з зацішным зялёным дваром, спакой якога, праўда, цяпер парушала аўтапаркоўка каля суседняга гатэля.

Дом з аднаго боку стаіць блізка ад Дзвіны, а з другога — ад ляснога возера. Такім чынам, у перапынках паміж працай я мог не толькі выпраўляцца на бястлумную праходку, але і дасхочу плаваць, выбіраючы, залежна ад настрою, раку з моцнай прытокай плынню або азёрны спакой у атачэнні ялін і хвояў.

3

Першы ж дзень на самоце, засведчыў, што інтуіцыя не падманула: увечары паўтузіна спісаных і скрэмзаных старонак легла са стала на падваконне. Тут трэба патлумачыць, што я старамодна пішу пачатковы варыянт ад рукі асадкай і адно потым прысаджваюся да кампутара.

Мой светлы драўляны стол месціўся пры акне ў таксама светлым сонечным пакоі, куды трапляеш з доўгага і прасторнага калідора, што адначасова служыць і вітальняй. Злева ад стала роўнядзь зеленаватай сцяны займаюць ясеневыя кніжныя шафы з некалькімі паліцамі нашых дзіцячых кніг, што робіць пакой асабліва прытульным.

Калі сядаеш за стол, за спінай апынаецца зялёная велюравая канапа з трыма падушкамі. Туды, на канапу, падчас маіх прыездаў звычайна перасялялася сястра, саступаючы мне шырокі ложак у колішняй бацькоўскай спальні, што ў канцы калідора направа.

4

Тэрэнцыян Маўр, а разам з ім і вядомы афарызм засталіся ў гісторыі дзякуючы вершаванаму трактату «Пра літары, склады, і метры Гарацыя». Імя аўтара сведчыць пра паходжанне з рымскай правінцыі Маўрытаніі, абшар якой сённяшнія навукоўцы называюць краінамі Вялікага Магрыбу. Іначай кажучы, Тэрэнцыян быў цемнаскурым маўрам, або, па-нашаму, мурынам.

5

Кожны літаратар ведае: сумовіцца з аркушам паперы, што палохае цнатлівай нерушшу, або з маніторам кампутара, які асабіста мяне напачатку злёгку жахае, бо, дзякуючы вочку відэакамеры, падаецца амаль жывой істотай, — занятак не з самых лёгкіх. Таму, сказаўшы, што працаваў з насаладаю і не зважаў на гадзіннік, я апынуўся б далекавата ад ісціны. Я не забыўся ні разагрэць пакінуты сястрой на першы выпадак абед, ні спусціцца да паштовай скрыні, ні — дзеля моцнай чорнай гарбаты з цытрынай, мёдам і тэленавінамі на канале Euronews — патануць тры разы ў сваім улюбёным скураным фатэлі ў гасцёўні.

Але тое, што адзін з калегаў называў неспадзяванкаю душы, а другі — больш квяціста і нясціпла — пошумам анёльскіх крылаў, усё ж здарылася. Пасля гарбаты а пятай адчуванне часу неўпрыкмет знікла. Нягледзячы на цудоўнае надвор'е і падрыхтаваныя ручнік з плаўкамі, я забыўся і пра паход на Дзвіну, і пра вячэру, на якую сястра пакінула, відаць, з намёкам — маўляў, не размаўляй, а пішы — вараны цялячы язык.

Аднак не буду ідэалізаваць сябе: пра вячэру я ўспомніў. Адчувалася, што яшчэ здатны з разгону напісаць старонку-паўтары новага раздзела, якія ўжо бачыў перад сабой, прычым менавіта так — старонку і ладны хвост на наступнай — ды абмежаваўся тым, што зрабіў накід з падкрэсленымі словамі-ключыкамі, якія заўтра мусілі адамкнуць абзацы і цэлыя старонкі.

Прыстоіўшы каля кніжных шафаў, я з удзячнасцю правёў рукой па карэньчыках выданняў на трох верхніх паліцах, дзе заслужана адпачывала чытанае-перачытанае ў дзяцінстве. Пальцы прайшліся па ружовых тамах Вальтэра Скота і блакітных Аляксандра Грына, затрымаліся на чорных, як і належыць, томіках Эдгара По...

У зборы твораў Фенімора Купера адной малахітавай кнігі не хапала: яе нахабна, ледзьве не на вачах, сцягнуў некалі, схаваўшы за пазуху, мой аднакласнік, апантаны гульнямі ў індзейцаў, сярод якіх ён зваўся братам Вялікае Вуха. Аднакласнік даўно жыў у Амерыцы і трымаў недзе на мяжы з Канадай рэстаран. Магчыма, усміхнуўся я, такому лёсу паспрыяў якраз скрадзены том, і купераўскія матывы гучаць у інтэр'еры ягонай харчова-пітной установы. Мо і сама тая кніга знайшла пачэснае месца паміж аўтэнтычнымі тамагаўкамі і, трэба спадзявацца, несапраўднымі скальпамі бледнатварых ворагаў. Цікава, які ў Вялікага Вуха спіс страваў? Ці знойдзецца штосьці з таго, чым кармілі нас маці ў дзяцінстве? Напрыклад, класічны дэсерт — халодная вараная бульба з бруснічным сочывам?

Урэшце думкі пра ежу скіравалі мяне на кухню, уваход у якую знаходзіўся цераз калідор і трохі наўскос ад кабінета. За вакном апусцілася на горад мяккае і ўтульнае ліпеньскае сутонне, і па двары, павольна запаўняючы сабою ўсе закуткі, плыла цішыня. У абладзе ціхай радасці ад таго, што ведаю, як узяцца за тэкст заўтра, я меўся аздобіць вячэру келіхам-другім прывезенага з сабой чылійскага шыразу.

6

Там, на кухні, разглядваючы вінную этыкетку, я і адчуў, што ў *кватэры прысутны хтосьці яшчэ.* Раптоўнае адкрыццё змусіла перахапіць неадкаркаваную пляшку за рыльца. Пасля кароткага роздуму я перакінуў гэтую зброю ў левую руку, у правай сціснуў самы вялікі кухонны нож і асцярожна ступіў у калідор.

Першае павярхоўнае абследаванне кватэры не прынесла ніякіх вынікаў. Надзейныя дубальтовыя дзверы на лесвічную пляцоўку былі на моцнай металёвай засаўцы. Пластыкавыя вокны прачыненыя зверху, і ў іх, апрача мух і камароў, маглі заляцець хіба што матылёк і, пры моцнай ахвоце, верабей.

Але адчуванне чужой прысутнасці не пакідала, а рабілася мацнейшым. Яно прымусіла рассунуць у спальні дзверцы шафы-купэ і перабраць вешакі з сестрынымі сукенкамі, каб упэўніцца, што за імі або ў іх самых ніхто не затаіўся. Зазірнуўшы дзеля прыліку пад ложак і напалохаўшы порсткага павучка, я з парога зноў уважліва абвёў позіркам гасцёўню. Упэўніўся, што нікога няма ні ў кабінеце, ні ў маленькім пакоі паміж спальняй ды кухняй, які некалі служыў у бацькоў спальняю для гасцей. У вітальні я падміргнуў расхваляванаму чалавеку ў вялікім авальным люстры. Чалавек з люстра міргнуў у адказ, тым самым сведчачы, што з ягонай прасторы ў маю ніхто пакуль што не патрапіў. Праінспектаваўшы прыбіральню з лазенкай, я вярнуўся да круглага кухоннага стала і ўсё ж вырашыў — перадусім дзеля супакаення — выпіць келіх віна. *Перапрацаваўся,* паспрабаваў я ўголас растлумачыць свой стан, ды атрымалася зусім непераканаўча.

Корак з пляшкі выйшаў так звонка, нібы шніпар быў у руках у некага іншага. *Нервы... Яно, можа, і не дзіва, калі ўзяць пад увагу, што ты пішаш.*

Мая аповесць, умоўна кажучы, прысвячалася самнамбулам. Спярша гэта былі трое дарослых — Настаўнік, Залаціставаласая і Кіяскёрка, а таксама двое падлеткаў — Гімнастка-васьмікласніца ды крыху старэйшы за яе хлапчук, ад імя якога і распавядалася гэтая гісторыя. Ён быў адзіны, хто, прачнуўшыся, усё памятаў, таму што раней бачыў адбытае і на яве. Самнамбулы збіраліся з розных канцоў горада на даху недабудаванага закінутага гатэля і танчылі пад зоркамі, каб пасталець, згубіцца ў вялікім свеце і зноў — каму пашанцуе — сустрэцца ў маўклівым паўночным танцы ў памяць пра тых, хто танчыць на дахах ужо ў тагасветных гарадах. Разам з людзьмі ад самага пачатку танчыла Котка — нібыта звычайная трохколерная бела-чорна-рудая рыска, аднак з дзівосна доўгім хвастом, які, перакінуты на спінку, даставаў да вушак.

Шыраз трапіўся сапраўдны — густы, цёмна-фіялетавага колеру, букет, як і ўласціва гэтаму віну, бліжэйшы не да садавіны, а да спецыяў, з выразнымі смакавымі адценнямі шакаладу і чорнага перцу. Адмыслоўцы, згадалася мне, нездарма называюць шыраз віном пачуццёвым ці нават непрыстойным.

Ды падмануць сябе не ўдалося: думкі пра віно існавалі самі сабой, а ўся істота наструнена прыслухоўвалася да кватэры, прымушаючы ўнутраны зрок пачаўшы ад спальні, сканаваць пакой за пакоем.

Праз колькі імгненняў келіх з віном ледзь не выпаў з рукі. Цяпер я ўжо напэўна ведаў: *хтосьці ў кабінеце.* Прысутнасць гэтага *кагосьці* лакалізавалася на зялёнай велюравай канапе. Вольна адкінуўшыся на падушкі і паклаўшы нага на нагу, на канапе сядзеў... абсалютна чорны чалавек.

7

Каб авалодаць сабой, я зрабіў глыток, затым другі і трэці. Шыраз цалкам страціў нядаўнія ўласцівасці, перайначыўшыся ў шараговае пітво айчыннай фірмы «Ambassador», якая з аднолькавай сыравіны паспяхова вырабляла амаль што ўсе на свеце віны. Я механічна дапіў келіх і падняўся. Сказаўшы, што дзейнічаў рашуча, я нахабна б схлусіў. Праўдзівым было б іншае слова — зацкавана. Аднак я зрабіў некалькі крокаў, выйшаў у калідор і, таймуючы сэрца, асцярожна зірнуў у прачыненыя дзверы майго часовага кабінета. Як і чакалася, там нікога не было. І разам з тым *ён,* бясспрэчна, знаходзіўся ў гэты момант на канапе.

Зноў апынуўшыся на кухні, я зразумеў, што здолеў разгледзець *яго* лепей. Першы раз здалося, быццам Чорны чалавек голы, але на ім выявілася нешта накшталт цёмнаатрамантавага, з лёгкім серабрыстым адлівам трыко. На нагах ён меў чорныя, нізкія і пляскатыя пантофлі з даўгімі, загнутымі ўгару мыскамі. Такі абутак можна ўбачыць на палотнах старых майстроў ва ўборах прыдворных блазнаў, хоць мой няпрошаны госць выдаваў на каго заўгодна, але не на блазна. З тае прычыны, што ён сядзеў, рост вусцішнага візітанта заставаўся нявызначаным, і пра яго мне наканавана было даведацца адно праз два тыдні.

Спадабаўшыся самому сабе, я даволі спакойна выпіў другі келіх шыразу. Рука не трымцела, віно вярнула сабе смакавыя якасці і прыемна паколвала язык.

Чорны чалавек, які рабіўся невідочным, калі я зазіраў у кабінет, і матэрыялізоўваўся, як толькі я адводзіў пагляд, ані не нагадваў аблічам мурына — ні класічнага жыхара экватарыяльнай Афрыкі, ні чарнаскурага амерыканца. Не выдаваў ён — тут, мяркую, са мною пагадзіўся б і Тэрэнцыян Маўр — і на жыхара Магрыбу, дзе мне калісьці пашчасціла тыдзень павандраваць і нават выключыць з гульні двух скарпіёнаў.

Еўрапейскія рысы твару, у меру высокі лоб, прамы, з няўлоўнаю гарбінкаю нос. Валасы кароткія, але не ў дробныя кудзеркі, як руно, а — густы падрослы вожык і такая самая кароткая кучаравая барадка. Вызначыць колер вачэй у прыцемку не ўдалося, але яны падаліся агатавымі, не, лепей сказаць, чорнасліўовымі.

8

Выратавальную, як выглядала спачатку, думку — затэлефанаваць некаму з сяброў і, вымысліўшы праўдападобную прычыну, папрасіцца нанач — я цвёрда пастанавіў не разглядаць. Па-першае, час набліжаўся да поўначы. Па-другое, хатні тэлефон стаяў на паліцы ў кабінеце, і тамсама, на стале побач з рукапісам, я пакінуў мабілку. Па-трэцяе, госць, хоць і ствараў у кватэры напружанне, відавочна не ўяўляў сабой непасрэднай пагрозы. Апрача таго, кожны з нас знойдзе ў памяці, прынамсі,

на зялёнай канапе

адно здарэнне, якое аніяк немагчыма вытлумачыць у звыклай сістэме матэрыялістычных каардынатаў.

Карацей, ад намеру сысці да сяброў або на недалёкі адчынены ўначы аўтавакзал, або проста на лавачку ў парку каля ракі, бо ноч была аксамітава цёплай, я адмовіўся. І не без палёгкі. Едучы да сястры, я пастанавіў унікаць сустрэч са знаёмымі, каб не парушыць неабходнай адзіноты. Дый адваротны варыянт — сыход з дому — стаўся б маладушнымі ўцёкамі. Хто ведае, што атрымалася б у выніку. Напрыклад, ці не была б кватэра, калі я вярнуся, зачыненая на засаўку з сярэдзіны?

Дзеля смеласці я выцадзіў новы келіх віна, а тады досыць бадзёра накіраваўся ў спальню, дзе, зачыніўшы дзверы, прылёг на неразасланы ложак і вымкнуў святло. Адчуванне *ягонай* присутнасці не пакідала. Круцячыся на ложку, што зрабіўся страшэнна мулкім, не раўнуючы, як у матрац нехта падступна насыпаў жвіру, а падушку наладаваў пілавіннем, я ўспомніў *маміны вяртанні.*

Пасля пахавання мамы сястра штоночы прачыналася роўна ў дваццаць хвілін на трэцюю ад таго, што адчувала несумнеўнае маміна з'яўленне. Яна тады спала ў маім цяперашнім кабінеце, бо мама прамовіла апошнія словы якраз там, дзе я зараз варочаўся з боку на бок, страціўшы ўсякі спадзеў знайсці зручнае месца. У сваю сённяшнюю спальню сястра перасялілася толькі пасля ўгодкаў мамінай смерці.

Мама заўсёды вярталася сюды, у пакой, дзе развіталася з намі, затым, паводле слоў сястры, выходзіла ў гасцёўню і доўга стаяла там каля вакна, гледзячы ў яго праз свае акуляры з чарапахавай аправай, але ніколі не пераступала парогу вітальні. Першыя дні сястра баялася, ды неўзабаве прывыкла, аднак да трэцяе гадзіны ночы — пакуль мама не развітвалася з роднымі сценамі — ляжала без сну. Але ў адну з начэй не прачнулася, і мама з яе пасьлясмерцця больш ніколі не завітвала.

З візітамі мамы было збольшага зразумела. Яна, пакуль канчаткова не знайшла сабе месца ў новых, таемных для нас сферах, прыходзіла дамоў. Адкуль жа і чаму акурат у нашай кватэры з'явіўся Чорны чалавек? Што ў яго за мэты? З якой такой прычыны ён абраў менавіта кабінет? З сумам падумалася, што мара вярнуцца дахаты з новай аповесцю мае высокія шанцы пайсці дымам.

9

Трэба, аднак, было неяк датрываць да раніцы. Мой лёгкі хмельны кураж тым часам стаўся ўспамінам, але задача выглядала цалкам рэальнай, паколькі Чорны чалавек не дэманстраваў варожых намераў.

Я падняўся і выйшаў у калідор. Зачыніў дзверы ў гасцёўню, зрабіў тое самае з усімі астатнімі, акрамя дзвярэй кабінета і кухні, да якіх не рызыкнуў

набліжацца. Пасля, зачыніўшыся ў спальні, разаслаў ложак, разнасцежыў вакно, што выходзіла на паркоўку пры гатэлі, і лёг. Позняй парою паркоўка, на жаль, азвалася не ўтульнымі зямнымі гукамі, якіх прагла знерваваная душа, а густой глыбокай цішынёю.

Каб заснуць, я паспрабаваў вынайдзены ў гады студэнцтва досыць дзейсны спосаб: у адваротным парадку, ад апошняга да першага, згадваць імёны нашых вялікіх князёў і каралёў. Звычайна ўжо недзе на сярэдзіне, прыкладна на Жыгімонце Аўгусце або на ягоным бацьку Жыгімонце Старым, жанатым з італійкаю Бонай Сфорца, думкі пачыналі блытацца ў прадчуванні блізкай дрымоты, і астатнія манархі маглі адно прысніцца. Гэтым разам мае намаганні скончыліся тунна. Аўгусцейшыя асобы, пакінуўшы старадаўнія партрэты і няўрымсліва пашыхтаваўшыся, кпліва зіркалі на бяссонніка, а Бона з Барбараю Радзівіл нечакана аб'ядналіся ў непрыхавана здзеклівым смеху.

Дапамога з'явілася, адкуль я яе не чакаў. У начной вусцішы натхнёна зазвінеў і спікіраваў на мяне камар. Ён падаўся стварэннем бясконца зямным, блізкім і родным. Беспаспяховае, але шчаслівае змаганне з камаром і дазволіла заснуць.

Я не назваў бы сон спакойным і цiхамiрным. У iм мроiлася, што я ўскокваю ад рыпення дзвярэй, і вачам адкрываецца іхні пусты прахон, які, між тым, зусім не пусты. Па-сапраўднаму глыбока заснуць удалося тады, калі ў вакно разам з радасным званком самага ранняга трамвая папрасіўся світанак.

10

Раніца падаравала развітанне з тэатрам сціхотных ценяў. Дапамог і кароткі начны дождж, што пакінуў мокрыя газоны ды лужынкі на падсохлым асфальце, якія павінны былі вось-вось дазвання знікнуць разам з рэштамі трывогі. Яшчэ лежачы ў ложку, я мог бы прысягнуць, што больш у кватэры нікога няма.

Паснедаўшы аўсянкай, я з кубкам гарбаты і слоікам у шакаладзе за шчакой смела зайшоў у кабінет. На сонечнай стальніцы, як і на зялёнай канапе, нічога — калі не лічыць, што разрадзіўся сотавы тэлефон, — не перайначылася. Акурат затэлефанавала з санаторыя сястра. Мы паразмаўлялі на звычайныя ў такіх выпадках тэмы, і я лёгка развітаўся з прамільгнулым жаданнем запытацца штосьці накшталт: *Ці не заўважала ты калі-небудзь у пакоі з кнігамі нечага дзіўнаватага?*

Словы-ключыкі пачалі пераўвасабляцца ў сказы і абзацы раней, чым я сеў за стол. Учорашнія прыгоды надзіва не заміналі, а — прынамсі, хацелася так думаць — абвастрылі пачуцці, спрыялі руцэ з асадкай. Нечаканы візітант зараз успрымаўся чымсьці сугучным маім таксама начным героям, маленькая сябрына якіх удзень распадалася на незнаёмых між сабою чужых людзей.

Нядаўняя присутнасць Чорнага чалавека ніяк не адчувалася ці, можа, выявілася адно ў тым, што я зноў, але ўжо асэнсавана, не пайшоў купацца. Урупіўшыся ў тэкст, проста забыўся на начнога госця, але, калі за вакном зашарэла, у душы зварухнуўся неспакой. Чорны чалавек зараз не выглядаў плёнам гульні ўяўлення, якое ўчора на знак падзякі ці пакарання за нешта намалявала тую неверагодна жывую карціну — ажно да адметна загнутых мыскоў блазенскіх пантофляў.

І надышоў момант, калі ўвагу мне прагучаў выразны загад ставіць на сённяшнюю кропку, інакш у кабінеце можа зрабіцца зацесна. Без панікі адступаючы на кухню, я не забыў прыхапіць мабілку, халаднаватая пластыкавая рыбінка якой прыкметна дадавала ўпэўненасці.

11

Чорны чалавек з'явіўся той самай парою. Праўда, цяпер ён сядзеў на канапе не закінуўшы нага на нагу, а роўна, з пакладзенымі на калені рукамі. Яго сур'ёзная і ўадначас мірная пастава спадабалася мне значна болей, хоць, зрэшты, што тут магло асабліва падабацца?

Удзень я з дому не выходзіў, таму вячэра была падобнай да ўчарашняй як дзве кроплі вады. Праўдзівей — не вады, а віна, бо разам з рэшткамі халоднага языка чакаў недапіты шыраз. Зрабілася ясна, як божы дзень, што Чорны чалавек — наведнік невыпадковы, і датычна яго трэба выбудаваць адпаведную лінію паводзін. Няхай, вырашыў я, гэта будзе палітыка асцярожнага нейтралітэту з магчымымі дыпламатычнымі кантактамі.

Калі б Чорны чалавек паседжваў на канапе і раней, сястра неадменна б папярэдзіла мяне і без лішніх роспытаў. Адсюль вынікала, што ягонае з'яўленне звязанае якраз з маім прыездам і, відаць, з тым, чым я займаюся.

Перад сном я зачыніўся ў спальні і паспрабаваў чытаць захопленага з дому Марка Аўрэлія. Утульны томік разгарнуўся на кнізе сёмай: *Усё матэрыяльнае вельмі хутка знікае ў сусветнай сутнасці... І памяць пра ўсё не менш хутка знаходзіць сваю магілу ў вечнасці.* Не сказаць, каб сентэнцыя надта б спрыяла добрым снам. Я перагарнуў некалькі старонак. *Уяві, што ты памёр, што жыў толькі да гэтага моманту...* Дачытаўшы да канца, я быў узнагароджаны: *а час, што табе застаўся, успрымай як дадзены звыш адмеранага і жыві ў ім згодна з прыродай.*

Я нечакана супакоіўся: *жывi ў iм, жывi ў iм*... і на мяжы явы і сну працягнуў: *жыві ў ім... пры ім... за ім... над ім... ім...* Думкі блыталіся, ды, адплываючы ў сон, я паспеў згадаць дасціпна заўважанае калісьці, што *імператар* Марк Аўрэлій стаўся адно выпадковасцю, якая напаткала *філосафа* з тым самым імем. *Прысніцца можаце абодва,* запрасіў я, аднак з Маркам Аўрэліем у тую ноч спаткаўся хтосьці больш шанцоўны.

12

Штораніцы, папіваючы першы кубак наймацнейшай за цэлы дзень гарбаты, я перачытваў напісанае напярэдадні і вяртаўся да сваіх танцораў. А мо гэта яны вярталіся да мяне, і я па чарзе нейкай часткаю істоты пераўтвараўся ў аднаго ці ў адну з іх, не мінаючы і Коткі. Каб перанесціся ў іхні свет, часам я нават пачынаў танчыць, робячы зусім маленькія, адпаведныя памерам кабінета, колы. Нарэшце хтосьці з маіх нябачных, але ўсё больш адчувальных партнёраў дакранаўся мне да рукі або да пляча. Гэта і служыла знакам таго, што вяртанне здзейснілася. На колькі гадзін я забываў і пра Чорнага чалавека, і, калі шанцавала, пра ўсё астатняе.

13

Травеньская ноч была цёплай і чуйнай. Шчыльныя аблокі захінулі месяц і зоркі, аднак, ратуючы наваколле ад цямрэчы, злёгку свяціліся самі. Як звычайна, мы збіраліся па адным, але Залацістая з Коткай заўсёды чакалі астатніх каля квадратнага люка, усё роўна як і не пакідалі даха з мінулага разу.

Тонка праспявала нябачная страла, і ўслед за ёю недзе ўзляцела рука таямнічага дырыжора. Узляцела і застыла ў найвышэйшай кропцы, каб праз няўлоўнае імгненне даць сігнал музыкам...

Мы паспелі прайсці некалькі колаў, мяняючы хуткасць ды накірунак і пакрысе напаўняючы танец усё большай энергіяй, як раптам нас зрабілася не шасцёра, а сямёра.

У паветры ціха прашамацелі крылы, і на плячук Гімнасткі апусцілася дзіўная начная птушка, падобная да грака, але з двума ярка-зялёнымі пералівістымі пёрамі на баках і такой самай абляможкаю чорнай шыі. Трэцяе пяро — доўгае і вузкае, спакойнага салатавага колеру — птушка трымала ў дзюбе. Прыгледзеўшыся, я зразумеў, што гэта не пяро, а стрэлка аеру.

Як выглядала, ні Гімнастка, ні хто-небудзь яшчэ з танцораў, апроч мяне, не заўважылі нябеснай госці. Адно Котка наструнілася і наставіла поўсць так, што стала добра відаць ейная абсалютна круглая ружовая плямка-пячатка, выпаленая некім ці нечым на падчарэўцы справа. Але праз хвілю нашая чатырохногая танцорка ўжо ўсім сваім выглядам паказвала, што ніякае небяспекі яна не адчула.

Птушка не замінала танцу, і ён ні на момант не перапыняўся — ні тады, калі мы мяняліся месцамі, ні тады, калі, працятыя сціхотнай самотаю, браліся за рукі. Толькі перад тым, як — быццам на нечы загад — мы павінны былі абняць адно аднаго за плечы, зрабіўшы нашае кола зусім вузкім, птушка паднялася ў паветра. Трымаючыся накірунку агульнага руху і не выпускаючы аеравай сцяблінкі, яна пачала лётаць над намі нізкімі кругамі — нібы таксама брала ўдзел у танцы.

Калі невідочныя музыкі, папярэджваючы нас пра небяспеку, зайгралі зусім ціха і мы яшчэ раз узяліся за рукі, каб далей танчыць, заплюшчыўшы вочы, птушка зноў апусцілася на плячо Гімнасткі. Няўжо наша зялёнапёрая госця наперад ведала, што цяпер яна найбольш патрэбная менавіта дзяўчынцы, што на сваіх цёплых спружыністых ступачках найчасцей датанцоўвала да самага краю.

Птушка заставалася з намі да той хвіліны, калі напрыканцы мы ўскінулі рукі да зорак...

Надрукаваць аповесць цалкам плануе ў ліпені 2016 года ў №25 газета «Наша Ніва»

Карнавал

Паэма-феерыя

Юрка ГОЛУБ

На падмостках часу — карнавал!
Там бываць раней не выпадала.
Будуць на прастол каранаваць
Самага вясёлага вандала.

Сядуць чэрці чынна за сталы,
Каб абранніку намазаць морду,
Прынясуць не выварку смалы —
Валакуць з вярхом балею мёду!

Эх, братове! Не жыццё — а цуд —
Вунь таму, хто бавіцца на троне!
Ля яго і найвышэйшы суд
Для страхоцця кодэксы патроіў.

Кінуць трон, то не пусты патрон,
Нам часова карнавал дазволіў
З той умовай, каб і ты, пардон,
Дзеля праўды булу накрамзоліў.

* * *

Рве душу гармонік. А мядзведзь
На смаргонскай бляссе — вунь — як скача!
У кішэні засвярбела медзь:
У карчме загіне, не іначай.

Баба-гром вачыма зірк ды зірк:
Гэх! Дзябёлаю хадзіла ў дзеўках!
А цяпер, дзе вылупіўся цырк,
Вызначае прышласць у прыпеўках.

«Спадзявалася сама
На хлапца-зануду,
Ды яго, нібы сама,
Не злавіць на вуду.

Нацягалася вады
І нагрэла лазню.
Ды адной жа мне туды
Неахвота лазіць!»

Зорам адлушчыць з сябе эмаль —
Праз цадзілка месяца цадзіцца.
Захапіла сцэну, як медаль,
Каб агучыць долю, маладзіца.

«Сэрца з вечара баліць —
Абраніце слоўца.
Буду потым слёзы ліць —
Выйду за вайскоўца».

І паўстаў вайсковы шыхт:
Дайце рады — ўсе мардавароты.
Глянеш: зверу — бляск і шык.
А з-пад нізу — пагублялі боты.

Не стрываў разгневаны майдан,
Каб яго глумілі кавалеры,
Бо і сам не роўны да «мадам»,
Бо і ён — мясцовы кабальера.

Узмахнуў дубінай шашлыка:
Папярэдне вёў разведку тылу.
Нібы ад варожага штыка,
Пыл курэў са стрыжаных патыліц!

Часам тым прадаў дзяцюк каня:
(Часцяком бывае!) за бясцэнак.
Так узнікла жончына фігня,
Здольная на друз уходаць сцены.

І набраўся дзядзька, як гразі:
Каля плоту пачынае рохкаць.
Бог ратуй, калгаснiку ў князі —
Бавяцца ў начальстве скамарохі.

«У адным канцы сяла
Заспявала весела.
А прыйшла ў канец другі —
Ад тугі ў вачах кругі».

Ды далоў пявучы песімізм!
Адмыслова плакаць пад мінорам!
Бач, Цімошка кажа дзеду «пліз»:
Калі ласка — азначае сорам?

* * *

А між тым грукоча карнавал
Між бартоў нябыту і буфета,
І таго, хто свет не шанаваў,
Цягнуць чэрці кодлам да лафета,

Пад сталом загнуўся небарак:
Вось што значыць выбрыкі прастола.
Ім няма патрэбы выбіраць,
Дзе прастольна, а тым больш, прыстойна.

Дзе лафета цешыцца метал,
Чэрці труцца кучкаю малою.
Будуць след саноўны замятаць
(Выварку згадайма са смалою).

Разагнаць ён меўся карнавал,
Завадатараў чамусь «замочваць»?
Толькі як басоту не карай —
Не ўдаецца подзвігі замоўчваць.

* * *

Любіць песню наская душа,
Заадно і не зашкодзіць чарка.
Першай звыкла вывесяць аншлаг,
Для апошняй салютуюць скваркай.

Свой лабешнік я даўно схіліў б
Перад тымі, хто закарнаваліў.
Не дазволіць непаўторны хіб:
Бач, грахоў за плечуком навалам.

Грэх грымучы даўся ад гляка,
Немінучы — з жонкамі злучыўся.
Ты ж і папярэднія гукаў
(Поўзаць толькі што тады злаўчыўся).

* * *

Не на жарт зацяўся карнавал:
Нават пеўні не вязалі лыка.
Фінансіст дык сіліўся парваць
Знак грашовы з сямізначным лікам.

У адрыве жорсткім ад сям'і
(На дручок закладзены кароўнік)
Фермер, што не лічыць да сямі,
Каўтануў з астатнімі пароўні.

У акторкі (паміж намі) шок:
Не каб хляснуць спадцішка з піітам —
Паклялася, бедная, то бок —
Не была ніколі на падпітку.

Скульптар (наш знаёмец) вунь зляпіў
Індыка, падобнага на качку.
Тут убачыць нават і сляпы,
Што індык не ходзіць ураскачку.

А Мікола Крукаў, багамаз,
Сябра мой даскону закадычны,
Раскруціў «кручок» у соты раз,
А сто першы выглядаў міфічна.

Не гучалі мат і дыямат,
Ды крыўляўся ёлупень віротны,
Біў сябе ж у грудзі дыпламат,
Збіты з панталыку ў падваротні.

Быў амаль цвярозы генерал:
(Пенсію ўтрымала генеральша).
І свяціў кукардай, як карал,
Заклікаў прысутных да дэмаршу.

Карнавал зняславіць — рукі цёр —
Пад сіфоны, фоны, саксафоны

Мчаўся Аламінскі — рэпарцёр,
Што ні ёсць, з дзіравым мікрафонам.

* * *

Карнавальны нораў, бы пяршак:
Незнарок па макаўцы як жарне!
Хто дазволіў, зрэшты, парушаць
Непарушныя законы жанру?

Аўтара ў кайданкі — і пад суд!
І як след з распустай разабрацца!
Дзе і як цяпер радок пасуць
І якія мэты ў дэкарацый?

Павініцца лепш, чым драла даць
(Нас у бурсе гэтак прасвяцілі).
Як жа тут забыць, ядрона маць:
Карнавал жа зверху асвянцілі.

І таму, як вою супрацьгаз,
Трактарысту — выспятак мазуты,
Карнавал павінен мець абраз,
Быць адзетым, роўна як абутым.

І таму не лішне па-за ўсім
Азірнуцца па баках на шэсці.
Раіў жа калісьці ўсім Максім
Не губляцца, калі вобак чэрці.

Але наш — інакшы антураж:
Блешча плошча.
Сонейка, як лозунг.
Набывае ведамасць і стаж
Музыка Бізэ і Берліёза.

На падмостках хор у сто карат.
Гарлякоў не шкода для народа!
(Аўтар ушчаміўся акурат:
І яму, распуснику, не шкода!)

* * *

Паглядзі, нястомны карнавал
Рухае ў кірунку «Зэльва — Слонім».
І яго туды накіраваў,
Думаю, сынковіцкі тапонім.

Ля царквы, дзе вежы не ў абхват,
І глядзяць байніцы праз расніцы,
Збегліся паэты — брату брат —
З карнавалам згодныя радніцца.

Ды прайшоў неверагодны слых:
Згінуў красамоўства закапёршчык.
Карнавалу б паддалі пад дых,
Узняліся спадысподу мошчы.

Ух! Зышлося і на гэты раз:
Усе пры целе, «дзеле» і прыладах.
Карнавал рыхтуе на паказ
Тое, што і ў вушка не пралазіць.

Авангарду прэмію далі
(Спашукальнік — вынаходнік вальса).
Вось цікава, ці далі б Далі,
Дзе і конь калгасны не валяўся.

Выстаўляецца і гурт асоб
(Хто іх тыцкаў пысамі да мёду?)
Кожны гучна паасобку соп —
Калектыўна засапуць на модлах.

Вось калі б яшчэ глыбей капнуць...
Каб трубу, акі машну, прарвала,
Гуртавыя заравуць: — Капут! —
Лататы наладзяць з карнавала.

Ну, а той, само сабой, гудзе!
Фарбы сцелюць вечар з ручнікамі.
Што яшчэ патрэбна грамадзе?
Толькі б не найшла каса на камень.

«Хлопцаў мала, дзевак шмат.
Выраслі з кораня.
Выбіраем наўздагад
Да любові скорую».

* * *

Вось захоча — вытачыць рубель
Найвядомшы ў свеце майстар Піпка.
І скачы, будзь добры, з канапель,
Пэўна, усё ж прыспічыла, Піліпка.

Ды шукаць каноплі днём з агнём
Тут, на карнавале, бескарысна:
Прыдушыў даўно Каюк сцягном,
Генерал падводзіў тлуста рыску.

Стой! Прыстань на хвілю, мілы друг,
Дый разгорнем сплішчаны даведнік:
Матка Боска! Тут і ні на дух —
Вывелі каноплі ў запаведнік.

Дый заўважым момант пазырчэй.
Паабапал свята рдзеў маліннік.
«Дадалі» яму сваіх вачэй
Тыя, што грахоў не замалілі.

На пагорку, дзе ляцеў вятрак —
Матылёк з безабаронным крыльцам —
Зачыталі поначы трактат
І падрылі рылам камарыльцы.

Тым, хто здольны... вобзем... разбураць,
Дай патачку — змесяць і Ла Скала.
Даспадобы ім, каб сват і брат
Босыя на вогнішчы скакалі.

* * *

Плойма масак...
Вогнішча...
Салют...
Кубак пену як мага трывае.
Карнавал даўно зышоў бы ў склюд.
Ды гурма за хлясцік затрымала.

Ды і аўтар, скажам, не працяк:
Гне падковы з існай фееры,
Скасавурыў вока на працяг
І паперу на барозны рые.

Намаганні тыя: будзь здароў!
Для пяра — і толькі! — летапісца.
Графаман ад горычы зароў,
І радні шрайбуе псеўдапісьмы.

Хай пасецца смачна графаман:
Луг шырокі ў нетры фееры,
Кольцамі віецца фіміям
Да нябёс адсюль, з перыферыі.

* * *

Скажам цвёрда: карнавалу ход
Можа дацца ў найбліжэйшым часе!
Вунь ваксуе аўтар левы бот,
Каб падацца ранкам да прычасця...

Пад золкім небам бацькаўшчыны

Калі я ўзяў гэтую кніжку ў рукі і прачытаў прадмову дачкі пісьменніка, то яшчэ доўга не мог уцяміць, чаму ж рукапіс праляжаў у выдавецкіх і хатніх шафах ажно дваццаць гадоў?!

На той час, калі пісьменнік здаў рукапіс у выдавецтва, — 1995 год — ва ўладзе ўжо быў Лукашэнка, але яшчэ пэўны перыяд у «Мастацкай літаратуры» працавалі рэдактары-«апазіцыянеры» і выдавалі даволі розныя кніжкі, як мастацкага кшталту, так і грамадзянскай, і нацыянальна-патрыятычнай скіраванасці, і свае ўласныя перадусім. Чаму ж у час не выдалі кніжку «Пад сузор'ем сярпа і молата» вядомага творцы Барыса Сачанкі, бо амаль усё, што ў ёй ёсць, якраз клалася і пасавала менавіта таму гістарычнаму моманту ў грамадскім і літаратурным жыцці нашай краіны? Дачка Г. Багданава піша: «Вы трымаеце ў руках апошнюю кнігу, якую паспеў не толькі напісаць, але і скласці аўтар у цяпер ужо далёкія, але такія значныя для нашай краіны 1990-я гады, на жаль, а можа, і на шчасце, выдаць яе магчымасць з'явілася толькі цяпер». Шкада, што такі выбітны пісьменнік і грамадскі дзеяч неяк выпаў з грамадскага розгаласу і апынуўся ў зацені нашай літаратурнай памяці... Бо варты — і вяртання да шырокага чытача, і цёплага ўспаміну, і пашанотнай памяці...

Пачынаецца кніжка з аповесці «Засталіся толькі ўспаміны...» Гэта шчыры расповед пра свой род, сям'ю і малую бацькаўшчыну. Пра аўру Палесся і менталітэт палешукоў. Вядомая справа, што нарадзіўшыся ў гады (1936) самага расквіту бальшавіцкага тэрору, жыць сыта не выпадала. Таму сям'я Сачанкаў, як большасць іншых, можна сказаць, выжывала, ледзь зводзячы канцы з канцамі. Працавалі ад зары да зары, нават дзеці, якія збіралі ягады і грыбы ў тады яшчэ густых і пладаносных лясах і пушчах. Вайна і ўвогуле дадала жару ў пякельны агонь гаротнага сялянскага жыцця. Праўда, быў выбар — альбо ісці ў лес да так званых партызанаў-рабаўнікоў, альбо на паліцэйскую службу да немцаў. Бацька Б. Сачанкі выбраў сярэдзіну, што сталася пагрозай адразу з абодвух бакоў. Але неўзабаве сям'ю вывезлі ў Германію на прымусовыя работы. Два гады быў там з бацькамі і будучы пісьменнік. Вызвалілі іх англічане, прапаноўвалі застацца на Захадзе, аднак бацькі вырашылі за лепшае вярнуцца на радзіму. І «красное колесо» закруцілася наноў. Пачалі даймаць уступленнем у калгас. Бацька не захацеў, і яго пачалі выклікаць на «прачостку» ў мясцовы савет, а ўрэшце прынеслі позву з'явіцца ў Хойнікі да раённых чэкістаў. Там ужо ні здароўя сялянскага, ні псіхікі не шкадавалі. Маўляў, чаму не пайшоў у партызаны, а «дазволіў» вывезці сябе ў Германію і працаваў на Рэйх? Нарэшце, адпушчаны і зашуганы, вярнуўшыся, расказваў запалоханай жонцы: «У турму завялі. А потым усю ноч дапытвалі... нават стралялі...

— Як стралялі?

— А так... Паставяць да сцяны і страляюць... Куля ля самага вуха дзынькне, пабелка са сцяны ў твар... А ён: «Ах! — і вылаецца. — Зноў прамахнуўся! Няхай, яшчэ пагаворым...» І зноў пачынае допыт... Так ноч усю...»

Гэты шлейф «грамадзянскай ненадзейнасці» цягнуўся пасля і за самім Барысам Сачанкам. Першая яго кніжка «Дарога ішла праз лес» (1960), як ні дзіўна, была ўспрынятая крытычна і насцярожана.

Ці не з тых часоў у пісьменніка выпрацавалася пудліва-затоеная асцярога і ўнутрана прыхаваная нелюбоў да аўтарытарнай улады і тонкае адчуванне любой яе часовай сілы і слабасці, перамогі і гібласці... Між іншым, у дзённікавых запісах «Восень у Парыжы» (1993) пра паездку на сесію ЮНЕСКА, ён піша, што «...сёй-той захацеў не пусціць мяне за мяжу і па іншых меркаваннях, маўляў, чаму ў Парыж пасылаюць члена ЦК КПБ. Што ж, палітычная кан'юнктура ў апошні час змянілася. Быў час, калі мяне не толькі за мяжу не пускалі, але нават збіраліся выключыць з універсітэта. За што? Ды за тое, што «ненадзейны»... <...> Словам, такім, як я, месца было ў Сібіры. Колькі і чаго перацярпеў я, перацярпелі мае бацькі і браты! Цяпер, калі перамагла быццам справядлівасць і дэмакратыя, зноў, як выявілася, такім, як я, няма дарогі».

Многія тэксты кнігі напісаныя на самым пачатку 90-х, напярэдадні аб'яўлення суверэнітэту краіны і першых часоў яе дзяржаўнай самастойнасці. Вядома, што Б. Сачанка найперш пісаў пра блізкае і вядомае яму: пра пісьменнікаў і літаратурны працэс як тагачасны, так і той, што тычыўся сталінскіх рэпрэсійных часоў. Пра сваіх калег-літаратараў ён піша цёпла і спагадліва, не зважаючы на іх творчую, жыццёвую і грамадзянскую нешараговасць і маргінальнасць. Тое тычыцца М. Стральцова, С. Дзяргая, С. Гаўрусёва... Цікавы запіс пра заўсёдны ўсплёск эмоцый С. Дзяргая, калі гаворка заходзіла пра ўціск беларускай мовы. Паэт верыў у яе поўнае адраджэнне і не губляў надзеі да апошняга. Усім пераказваў пра выпадак са сваёй маці, якая вырасла ў Мінску, а падчас рэпрэсій 30-х гадоў змушана выехаў у Маскву: «Усё роднае забыла, нават мову... Прыязджаю я да яе, дык не разумела, пра што з ёю гавару... — расказваў Сяргей Сцяпанавіч. — І вось здарыўся ў яе інсульт... І перавярнулася ўсё ў галаве... Успомніла беларускую мову, тое, чым жыла ў дзяцінстве, у маладосці... А пазнейшае, маскоўскае, забыла, як бы яго і не было... І ўсюды — дома, на вуліцы, у магазінах — пачала размаўляць толькі па-беларуску... І з народам нашым некалі нешта падобнае здарыцца. Успомніць ён і мову нашу, карані свае, сваё не такое ўжо і паганае мінулае... Вось пабачыце. Я, можа, і не дажыву да таго, але хтосьці дажыве. Веру — будзе тое...»

Альбо амаль анекдатычнае пра С. Гаўрусёва, звязанае з яго выпіўкай і стаўленнем да савецкай улады: «Сустракаючы раніцою Сцяпана ў Доме літаратараў, я іншы раз казаў:

— Сцяпан, так рана, а ты ўжо вясёлы?

— А ты хацеў бы, каб я быў сумны? — пытаннем на пытанне адказваў Сцяпан. — Трэці год пяцігодкі пачаўся, як паведамляюць, паспяхова, ёсць усе падставы для здаровага савецкага аптымізму...»

Вядома, што гэта не кніжка мастацкай прозы. І крытычнае ўспрыманне яе трохі іншага складу. Але нават і тут аўтар не прамінуў зачапіць менавіта гэтае — творчае, прытым не баючыся самакрытычнасці і шчырасці ў выказваннях. Да прыкладу, ва ўспамінах пра не лепшы перыяд жыцця М. Стральцова ён нечакана, як з падсвядомасці, адцеміў пра сябе самога наступнае: «Шчыра кажучы, я ў сім-тым зайздросціў Міхасю. Яго спакою, нетаропкай, але ўпэўненай хадзе ў літаратуру. У мяне ж часта не хапала цярплівасці папрацаваць яшчэ і яшчэ над сваім творам. Набягалі новыя і новыя тэмы, яны падганялі хутчэй і хутчэй класці словы на паперу. Недахопы сваіх твораў я бачыў пасля, калі творы былі ўжо надрукаваны. Да таго ж я браў для сваіх твораў такія тэмы, якія крывавілі, балелі. Даводзілася ўмешвацца рэдактарам. А ўмяшанне рэдактарскага, а ў тых умовах па сутнасці цэнзарскага алоўка, ніколі не паляпшала твор. Мусіць, я скардзіўся тады на свой лёс, і ён, Міхась, мяне супакойваў, суцяшаў...» Так могуць пра сябе выказвацца толькі сумленныя і таленавітыя людзі.

Большая трапіна тэкстаў гэтай кніжкі тычацца стану нацыянальнай літаратуры падчас бальшавіцкіх рэпрэсій 1930-40-х гадоў, драматычных, а найчасцей трагічных лёсаў асобных пісьменнікаў і паэтаў, грамадскай, духоўнай і творчай працы нашых літаратараў у эміграцыі, а таксама, што патрабавала смеласці па тым часе, выкрыццю ганебных спраў былых партыйных дзеячаў, опер-работнікаў НКУС і рознага роду стукачоў...

Безумоўна, прайшло больш за дваццаць гадоў пасля напісання кнігі, і некаторыя выкладкі і высновы Б. Сачанкі займелі новую рэдакцыю ці набылі свежыя архіўныя ўдакладненні і папраўкі. Але асноўнае з напісанага застаецца праўдзівым фактам нашай літаратурнай гісторыі. Скажам, на той час ніхто не ведаў вось гэтых радкоў У. Дубоўкі, якія былі выдрукаваны ў эміграцыі, і з дапамогай Сачанкі былі агучаны ў Беларусі, і я не ўпэўнены, мо і дагэтуль не выдрукаваны ў сучасных выданнях паэта. Я маю на ўвазе верш «Здраднікам» (1931), адкуль працытую дзве страфы:

«...вы прасякнутыя брудам
ад пяты да самай шыі,
звыклі біць тых, што пад спудам,
ліць на бліжняга памыі...
<...>
Месца ваша ў ніцалоззі,
ганьба вам наканавана,
бо пры вашай дапамозе
Бацькаўшчына ўкрыжавана...»

Але тыя, з «ніцалоззя», нават «сваіх» не шкадавалі: «Дзевятнаццатую гадавіну нараджэння ВЛКСМ у нашай рэспубліцы адзначылі своеасабліва — расстралялі ў гэты дзень — 29 кастрычніка 1937 года — двух таленавітых пісьменнікаў — Анатоля Вольнага і Платона Галавача. Абодва ж — і Анатоль Вольны і Платон Галавач — у свой час былі актывістамі-камсамольцамі, працавалі ў апараце ЦК ВЛКСМБ, а Платон Галавач быў нават першым сакратаром ЦК ЛКСМ Беларусі...»

І тут жа, непадалёку — імёны некаторых з тых, хто прымаў удзел у знішчэнні нацыянальнай літаратуры і нашай эліты ўвогуле: «Справа міфічнага, выдуманага на ўтульных начальніцкіх кабінетах «Саюза вызвалення Беларусі» рыхтавалася пры непасрэдным удзеле Л. М. Кагановіча, першага сакратара ЦК КП(б) Б Гея, начальніка ГПУ Беларусі Рапапорта... «Агучвалі» яе, рыхтавалі «масы» да «разумення» таго, што адбывалася, да заадно і «кампрамат» — матэрыялы для карных органаў, «крытыкі» Аўэрбах, А. Сянкевіч, Л. Бэндэ, В. Вольскі, Я. Бранштэйн, С. Вальфсон, А. Кучар, М. Аляхновіч... Мянялася кіраўніцтва ў ЦК КП(б)Б, у ГПУ (НКУС), мяняліся і «агучвальнікі»... Падключаліся, каб не стаяць убаку, засведчыць сваю «непрымірымасць» да «варагаў народа» ў «агучванне», «выкрывальніцтва» і некаторыя пісьменнікі. А то і супрацоўнікі розных устаноў».

Сёння гідка чытаць і ўзгадваць гэтыя прозвішчы. Але, на жаль, і сёння час яшчэ неспрыяльны для беларушчыны, а таму недзе некім занатоўваюцца і адкладваюцца для ведама нашых нашчадкаў новыя і новыя імёны з «ніцалоззя»... І як бы ў павучанне падобным Б. Сачанка падае запіс пра сыход аднаго з самых ненавідных літаратурных стукачоў таго часу, на сумленні якога многія жыцці таленавітых творцаў Айчыны: «Бэндэ памёр не дома, у Ленінградзе, а ў Смаленску. Перад самай смерцю ён у тым пакоі, дзе пасяліўся, заканапаціў вокны, замкнуў дзверы, а, каб да яго ніхто не ўлез, да дзвярэй падцягнуў яшчэ і шафу, стол, забарыкадзіраваўся імі. Так што калі праз некалькі дзён пасля яго смерці ўзламалі пакой, давялося і міліцыі і панятым нямала папрацаваць, перш чым вызвалілі яны труп ка́та беларускай літаратуры, які ўжо разлажыўся... З таго дня, як пачуў я гэта, не выходзіць у мяне з галавы думка: ад каго хаваўся Бэндэ, каго ён баяўся? Няўжо мірсніліся яму, прыходзілі ў перадсмяротнай гарачцы тыя, каго ён даслаў ні за што ні пра што на смерць? Кажуць жа: кроў людская — не вадзіца...»

Сам Б. Сачанка да апошніх дзён шчыра верыў у росквіт нацыянальнай культуры і літаратуры, у шчаслівае заўтра і светлую будучыню нашых дзяцей і ўнукаў, аддаючы даніну памяці тым, хто не шкадаваў уласнага жыцця дзеля нацыянальнага адраджэння і ўздыму. Пішучы артыкул пра Аляксандра Уласава, рэдактара-выдаўца «Нашай нівы», Барыс Іванавіч не прамінуў працытаваць запавет рэпрэсаванага пачынальніка беларушчыны: «Мае равеснікі і аднадумцы клалі свае маладыя гады, сваё асабістае шчасце, сваё здароўе, сваё жыццё. Многа з іх звалілася ў баразну, аддаўшы ўсе свае сілы да канца. Дзе мае старыя таварышы? Большасць спіць у зямлі сырой. Праз іх трупы ідуць новыя барцы, утрымліваючы заваяваныя папярэднікамі пазіцыі, смела імкнучыся далей уперад. І як нашае пакаленне старалася вызваляць і дух народа з рабскае залежнасці ад чужынцаў, так і вы, маладыя, мусіце гэта рабіць і ствараць новы перыяд, які б адыграў не меншую ролю ў беларускім рэнесансе, як перыяд «нашаніўскі»».

Апрача ўпомненага, чытач знойдзе ў кніжцы Б. Сачанкі цікавыя і арыгінальныя тэксты пра эмігрантаў Н. Арсенневу, М. Сяднёва, Ю. Віцьбіча, Я. Юхнаўца, Б. Заборава, пра іншых таленавітых людзей беларускай культуры і літаратуры, а таксама нататкі і артыкулы грамадскага гучання, гутаркі і інтэрв'ю аўтара, што друкаваліся ў газетах «Звязда», «Голас Радзімы», «Свободные новости», «Народнай газеце», часопісе «Беларуская думка»...

Даволі рана мы страцілі яшчэ аднаго пісьменніка ў самым росквіце ягонага таленту. Але і пакінуты ім плён творчага і грамадскага жыцця дае падставы гаварыць пра Барыса Сачанку не толькі як пра выбітнога пісьменніка, але і як пра годнага паслядоўніка тых, хто адстойваў нашу духоўную культуру і нацыянальную самасвядомасць. Сёлета яму было б 80 гадоў... І ўсім нам варта прыслухацца да яго словаў: «Як маці, бацьку нельга сабе выбраць, так і Радзіму, народ. Якія даў іх Бог, такія яны і ёсць. І не абурацца, не папракаць іх трэба, а рабіць усё магчымае, каб народ стаў лепшы, дабрэйшы, больш адукаваны, свядомы, а Радзіма — багацейшая, слаўнейшая».

Добра сказана. На жаль, пакуль яшчэ дрэнна засвоена.

Леанід Галубовіч

Іван ШТЭЙНЕР

Трыпціх Насты

Сад зямных радасцяў

Такую назву далі мастацтвазнаўцы найбольш загадкаваму і таямнічаму трыпціху славутага Гераніма Босха, у сваяцтве з якім зусім шчыра і доказна прызнаецца ягоная далёкая (у храналагічным летазлічэнні) сваячка, паэтэса Наста Кудасава.

Сусвет, створаны галандскім мастаком, настолькі незвычайны і парадаксальны, што да гэтага часу (г. зн. за пяцьсот гадоў!) неразгаданы і неспазнаны, а ягонага аўтара то забываюць, то зноў залучаюць у шэрагі геніяў чалавецтва. Невыпадкова на пачатку мінулага стагоддзя менавіта яго сюррэалісты назвалі сваім папярэднікам і натхніцелем. Шлях чалавека ад раю да пекла Босх увасобіў такімі адметнымі алегорыямі, шматузроўневымі сімваламі, нязвыклымі асацыяцыямі, што глядач, разгублены і разладжаны, не можа знайсці апору ў звыклым асяроддзі: усё ў ім плыткае, бясформеннае, вадкападобнае, а таму фармуе спецыфічнае светаўспрыманне. Жыццёвы вопыт, якім бы багатым ён ні быў, не толькі не спрыяе спасціжэнню філасофіі быцця, але нават шкодзіць, бо ўступае з ёю у непрымірымую супярэчнасць і антаганізм. Таму славутую карціну, якую аўтар, відаць, знарок не называў, каб абудзіць фантазію патэнцыйнага гледача, схіліць яго да сутворчасці, неабходна не толькі бачыць, але і чытаць.

Тым болей, што прыкладна ў той самы час не менш вялікі Леанарда да Вінчы сцвярджаў: *«Жывапіс — гэта нямая паэзія, а паэзія — гэта сляпы жывапіс»*. Патрывожаныя цені вялікіх дазваляюць нам перакінуць віртуальна-ажурны масток у сучаснасць, бо сваім чарговым зборнікам Наста Кудасава таксама завяршае свой уласны трыпціх. Прычым калі ж папярэднія дзве кнігі сталіся адпаведна левым і правым складнікамі агульнай вывы, то цяпер перад намі — галоўная частка створанай яе талентам карціны. І для падобнага ўспрымання ёсць усе падставы. Свет паэтэсы таксама незвычайны, населены экзатычнымі істотамі: шматгорбыя вярблюды веры, кашалоты, расхрыстаныя касманаўты, салдаты ў шыхтах адзіноты, забойцатварыя гаргоны, жук у бліскучым трыко, святарная карова, павук між натоўпамі малпаў у краіне кратоў, рака мільярдалітрая хавае сваіх цуда-юдаў касматых, грае Пан касматаногі, дракон, якога павінна весці нявінніца, п'е з рук пяшчоты ваду. Нават звыклы для нашых палестынаў мядзведзь — і той амаль філасаф, бо падчас спячкі ледзь не ўцяміў бога. І флора незвычайная, самабытная: базілік і хурма, сівыя явары і кедры ліванскія ў шэрагу іншых дрэў, што *«бязногія, тысячарукія, заўсёды ў абдымках неба цярпліва стаяць у бязгукаўі»*. *«Сляпая»* карціна Кудасавай, як і твор Босха, таксама разбітая на мазаічныя кавалачкі (цяпер гавораць пазлы), у кожным з якіх пануе свой вобраз і тэма, на першы погляд амаль незалежныя ад іншых. Аднак іх яскравая індывідуальнасць і ўяўная суверэннасць падпарадкаваныя генеральнай дамінуючай ідэі, і кожны канкрэтны вобраз раскрывае агульную глыбіню задумы, надае ёй неабходны каларыт, ствараючы сістэмную палітру палатна. І глядач, і чытач павінны найперш здзівіцца неўсвядомленаму і да канца неспасцігнутаму свету, страх сузірання адыходу якога паралізуе цябе, нібы жонку Лота, і ты не маеш сілы і адвагі *«стаіць самоту страшнаротую, не расчытаную нікім»*. Бо ўжо нават самім актам прысутнасці пакараны за далучэнне да вялікай таямніцы, а таму вымушаны стаяць з соллю на языку, *«маўчанне ў неба сеючы»*. Узамен за гэта вечнасць абдымае плечы і вымае невыносны боль з цела і душы радкамі вершаў. Нешта падобнае было ў творчай практыцы Лесі Украінкі, азарэнне да якой прыходзіла разам з несціханым болем. Але яна не цуралася пакутаў, нават заклікала іх, бо толькі такім чынам, сцвярджае і яе салідарная беларуская калега, можна дасягнуць сівілінай высі, зрабіцца прарочыцай. Хаця наша зямлячка не хоча, каб богі падкідалі ёй падобныя дары, бо заўсёды, як яна падсвядома разумее, патрабуюць за іх адпаведнай адплаты.

На трыпціху Босха вылучаецца фігура чалавека з галавою савы. Сутнасць падобнага вобраза да гэтага часу неразгаданая. Звычайна сава — сімвал мудрасці, згадаем Афіну, міфы розных народаў, словы Троцкага пра музу паэзіі, якая вылятае са змяркannем… І ўсе вялікія мужы марылі аб ёй: *«Не просил еси собе дней многих, ни богатства, но жадал еси собе мудрости»* (Ф. Скарына). Лірычная гераіня Кудасавй не імкнецца да падобнай славы. Не трэба прасіць таго, што маеш: кожная жанчына нараджаецца з тысячагадовым досведам. Таму ў яе свая доля, свой шлях: *«я твой вернік з атраду кудзесных мякка-крылая ноч-гамаюн»*, здольная абпаліць *«агнягукаю песняй»*, каб аж трымцела птушыная плоць. Спеў сінічкі на вуснах адзінага намнога прыгажэй і ўзнёслей начнога вухання і рагату пачвары змроку.

Рыбы на трыпціху вялікага галандца сімвалізуюць сабою непакой і пажадлівасць. Водны свет надзвычай прыцягальны для беларускай паэткі: *«і ў звар'яцелым вусьці нашу сваё віры, выспельваючы вуснамі пяянне срэбных рыб»*. Недарэчна ёй — рачной — быць з усімі, бо вада дамінуе ў сусвеце. Рэчы стануць рэкамі; мінулае сплывае ракой рабой; рака бяжыць нарохрыст хрыбтамі рыб; рыбіным царом называецца адзін з адрасатаў яе верша, імя якога яна ўспрымае як *споведзь вады;* яна цалуе рыбам вусны і кладзе рукі ім на плечы, або любуецца, як *«рыбы ў феерычным танцы тапочуць па рацэ нагамі»*… Яны ж моляцца і спяваюць харалы алаху ўсяводнаму. Рыбінай ідзе лірычная гераіня з песняй болю і шчасця за павадыром белых рыб, што азначае не толькі спадзяванне на шчасце, але і поўную пакору. І як яе зусім не бязмоўныя персанажы адрозніваецца ад выключна цнатлівых насельніц воднага свету А. Міцкевіча, Я. Чачота, Я. Купалы.

Цэнтральная карціна трыпціха Босха прысвечана граху пажадлівасці і нястрымнай насалоды — Luxuria. Тут рай саступае месца хаосу, бо менавіта пажадлівасць збівае людзей з правільнага шляху. Сад запоўнены голымі мужчынамі і жанчынамі, якія ядуць велізарныя ягады (некаторыя ростам з чалавека), плаваюць, але найперш шукаюць насалоду кахання, прычым у не вельмі спрыяльных таму месцах і ўмовах.

Рай для Насты Кудасавай не ў далёкай Індыі, як лічылі ў XVI стагоддзі, а на роднай зямлі; не ў Міжрэччы, а ў стыку Друці і Дняпра, які становіцца Рымам, бо з усяго свету бягуць да яго дарогі, па якіх вяртаюцца дарагія сэрцу людзі. Менавіта там існуе сапраўдны Эдэм, у якім святое трэба аддаць сабаку, будка якога нагадвае храм, а на дне вачэй адбіваецца свет невыгаўкны. Толькі там у здзічэленых травах можна слухаць дабравесце стракоз. Там гадуецца самазванка-душа, што ўзрастае, люляная трыпутнікам і мядовым сунічнікам, распнутая на сцежках радзімы. На жаль, мы маем вушы (вобраз на карціне), але не чуем. Наша сучасніца не будзе пагаджацца з тым, што чалавек страціў анёльскую прыроду і таму ўпаў вельмі нізка. Як і паказваць пачварныя наступствы плоцевых жарсцяў і іхні эфемерны характар. На гэта адказ дае само жыццё: мільёнамі кветкавых моваў заходзіцца поле ў чаканні кахання. А за песцікава-тычыннай прэлюдыяй пачынаецца сапраўдная, якой так баіцца і так чакае кожны паэт. А тым болей калі ён — жанчына. Тады вербная нядзеля ператвараецца ў *свербную*, бо цябе ахоплівае такая *ждома,* якую не адужае нават Пенелопа: безназоўная магма выцякае з цела, а памяць, язык і нават душа просяцца да яго ў абоймы. І фарбамі, і словамі немажліва перадаць галоўнае — Дотык:

Ад я да ты — толькі дотык,
І ў роце пякучы эрот.
Разбіцца б усёй адзінотай
Аб твой неабвержны жывот…

Жыццёвы вопыт, якім бы багатым ён ні быў, не толькі не спрыяе спасціжэнню філасофіі быцця, але нават шкодзіць, бо ўступае з ёю у непрымірымую супярэчнасць і антаганізм

У гэтым танцы рукі становяцца прарочымі, пальцы — лёгкімі лётчыцамі, што шукаюць на целе месца прызямлення, вусны пяюць сініцай, а яна ўздымаецца крыламі тугі-вяшчунні. І самыя дарагія ўбранні, якія так неабходны кожнай жанчыне, — гэта ягоныя абоймы. Чарговае спатканне — тканне спаянасці, што дазваляе яшчэ адным спотыкам радніцца ў адно радно. А ягоны водар вядзе ў *«пушчу бездарогую»,* дзе антычны казланогі ўладар напаўняе гудзьбу такой вечнасцю, што ўжо не страшна ведаць, хто на самой справе той спакуснік, а толькі хочацца любіць да самай незваротнай ноты. (У Босха апошнія намаляваны на ягадзіцах.) І сама яна стане лясной русалкай, а яе спакуснік (ці ахвяра?!) будзе на чужыне сніць *«пушчаў нашых шлюб»*, і ад роспачы яго ўратуе толькі *«ягадная моўч»*. Ахвярнасць, хутчэй самаахвярнасць, прыроджаная сутнасць жанчыны. Невыпадкова Наста Кудасава ўслаўляе маладую прыгажуню Авісагу, якая прыйшла сагрэць цара Давіда мёдам ягадаў і сваім маладым целам. Але не толькі пакорнасць дамінуе ў сэрцы дачок Евы. Кожная жанчына хоць на хвіліну ўспрымае і адчувае сябе Саламеяй, па волі якой рушацца царствы і сусветы, а танцавальна-мілоснымі рухамі і жэстамі яна вырашае лёс і долю прарокаў. Гераіня Насты Кудасавай і сама ў пэўнай ступені багіня, невыпадкова да яе грудзей рукамі крадзецца зеўс… Цела жанчыны — гэта цеціва, што робіцца ўсё напяцей, бо ў ім схаваны і муза, і жанчына, і маці. І прызначаная канва паступова танчэе, а з ёю знікае спрыт, грым, забег жончын і доччын. А тады прыходзіць ацверазенне: усё мінае, і толькі памяць *(за ўсё гарчэйшы памяці тытунь)* унутраным зверам скуголіць. Бо ты засталася адна. Здзейснілася тое, чаго так падсвядома баялася, што прыходзіла толькі ў пачварных кашмарах. Самае

Кудасавай

страшнае на свеце, што можа здарыцца ў жыцці жанчыны: у вярэдзіне дзён ты незаўважная, нічыя.

Я самая-самая лішняя ў цябе, *«з усіх тваіх мараў, падзей і дарог»*, а значыць, з усяго на свеце. І не трэба шукаць вінаватых: іх даўно знайшлі і прывязалі да ганебнага слупа ў гэтым фалакратычным свеце мужчынаў і жанчынаў. *«Я паўсюды вінная»*, — сцвярджае лірычная гераіня. Вінаватая ў тым, што марыла сплыць у завадзь ягонага пляча шчаслівым пакорным птахам (*«плячом палячы, прытулі аж датуль, пакуль не пачнецца віна»*) і шчыра спадзявалася, што не адна пакутуе і здабывае насалоду. І тым гарчэйшы ўсклік выпаленай полымем болю душы: *«віны вы ж мае»!* Дурэючы з лёсам, яна ўсклікала: *«хай збудзецца ўсё, што так страшна назваць, што цепліцца ў гронках-руках»*. А цяпер б'е хвастом адзінота — непад'ёмная кашалоціха; вечар даўкім адчаем зумкае, вінаградзінай болю: кінь мяне, бо і так я змоўкла наўзбоч тваіх дарог. Усё *мінае* — было напісана на пярсцёнку цара Саламона. *«Усё праходзіць на зямлі, як слава пустаротая»*, — сцвярджае наша сучасніца. А туды, *«дзе мы нязбытныя прайшлі»*, вернецца дождж, каб *«абмыцца вольніцай самотнаю»*.

Хто ж на самой справе вінны ў гэтым? Была я жанчынай з доляй прапашчай, — шчыра-какетліва згадвае гераіня. — З бярвенняў у воку можна было скласці хату. Але нельга ў гэтым свеце спавядацца. Тым болей шчыра. Ніхто не ўратуе цябе пяшчотай, хварэеш моўчкі, бо для жанчыны існуе толькі адна свабода: абліваацца болем у самоце ночы. І дарэмны адчайны ўскрык: Госпадзе, вось я — *нічыйнарукая,* я не магу так болей. Нельга знайсці ратунак ад *«сябе-цемразаўра»*.

У еўрапейскай мастацкай традыцыі паэзія звычайна атаясамліваецца з вясной. У Насты натхніцельніца ўсёй маладой лірыкі згадваецца толькі адзін раз, ды і то ў зусім незвычайным выглядзе — *«упартая, лезе вясна»*. Гэта не яе стыхія. Як і зіма ў альбомным вершы *«Кудаса»*, дзе абыгрываецца ейнае прозвішча, сінанімічнае назве завеі. Сюды ж дабавім не менш какетліва-звыклае жаданне *«закунежыць, вылецець у комін»*, пакрасавацца: *«варажбітка, завея, ліліт»*. Альбо *«ведзьма ва ўсіх пакаленнях»*. Па сутнасці, аднойчы, але затое як раскошна пададзена лета, якое *«стомленай гетэрай адыходзіць на спачын»*.

Кажуць, што мужчына не ведае, якое цудоўнае жыццё, да таго імгнення, пакуль не адчуе, як ахоўваць сон каханай. Але наўрад гэтая радасць зраўняецца са шчасцем маці: «Спі, мой любы сыне, спі, Ягорка, Спі, а я твой сон пасцерагу»

Яно здзейсніла наканаванае, як у вершы «Яблычная аскеза», дзе гаворка зусім не пра плады. Калі Пімен Панчанка паэтызаваў яблычны цвет, то Наста Кудасава ўслаўляе *«летам налітыя яблыкі целаў»*, што млеюць дадолу ў мурог, *«дзе паўнаўладны муркоча амур»*. Параўнаем: лодка-яблык на карціне Босха, у якой схаваліся каханкі, нагадвае жаночую цыцку. Менавіта такой яе ўбачылі крытыкі яшчэ задоўга да Фрэйда.

Дамінуе восень, якая прыходзіць *«нястрыманай, паўсюль вінаватай жанчынай»*, недарэчнай цёткай гераіні:

Верасень — роспачны Вертэр –
лісце пакуе ў канверты,
піша парывіста «Werde!»

Восень прыходзіць і ставіць усё на сваё месца: бульбу ў капцы, чаравікі ў лужыну, вершы ў горла. А самае галоўнае — спрабуе раставіць прыярытэты ў жыцці. Восень нясе ёй пакаранне, нібы Ёву. Нават фізічна: *«восень пад рэбрамі смюягне»*. ВОСЕНЬ САНСАРА. Менавіта з вялікай літары, бо гэтае паняцце ў індыйскай філасофіі абазначае кругазварот нараджэння і смерці, абмежаваных кармай. Душа, якая топіцца ў акіяне сансар, імкнецца да вызвалення і забыцця сваіх мінулых дзеянняў. САНСАРА — вынік неразумення свайго сапраўднага «Я», сваёй недасканаласці, пад уплывам чаго часовы і ілюзорны свет прымаецца за рэальны. Якраз падчас крызісу адбываецца катарсіс, пасля чаго наступае ачышчэнне. Як фізічнае, так і духоўнае, бо якраз у падобным стане пазбаўляюцца ідэалаў, развітваюцца з кумірамі. У вершы без назвы (а такіх у зборніку выключная большасць) ва ўсіх 42 словах не называецца імя Цвятаевай, але па-майстэрску раскрыта трагедыя вялікай паэтэсы, творчасцю якой захаплялася наша зямлячка. У доме павешанага не згадваюць пра вяроўку, таму гаворка ідзе пра карáлі на шыі ахвяры, столь хаты становіцца панцырам, што закрывае неба. Выслоўе *«хто мае крылы не можа не ўзняцца хоць раз хоць на метар ад абсурднага долу»* жахліва-саркастычна паказвае бяссэнсіцу і веліч учынку паэтэсы, якая ад голаду страціла дачушку і праз голад (не толькі фізічны) і сябе. Прысуд свету, які адвяргае генія: Цвятаеву не ўзялі нават мыць посуд у пісьменніцкай сталоўцы *(не да посуду апастылага мірасіцы песеннажылай)*. Ніхто не заўважыў трагедыі: *«дні днявалі* ***елабуга*** *ела»*.

Уплыў класіка застанецца апасродкаваным, бо праяўляецца не ў знешніх рэаліях, а ў патаёмным, інтуітыўным, пра што пісала сама Марына Цвятаева ў лісце да каханага: *«Вы освобождаете во мне мою женскую суть, мое самое темное и наиболее внутреннее существо»*. Лірычная гераіня Насты Кудасавай пратэстуе супраць падобнага шаленства, закладзенага ў цела жанчыны. Яна гарыць у сваім целе, просіць зіму астудзіць агонь, які зусім не па яе росце выпадае, паказаць, як злую глебу жыцця ўтрымліваць белай. А можа, у гэтым і схаваны сэнс жыцця? *«Но от этого я не менее ясновидица. Вся моя зрячесть обратной стороной имеет — ослепление»*. Восень застаецца восенню, *«стрыжнем тонкае душы»*, а душа напаўняецца новай радасцю, што так прыгожа ўвасобілася ў *«Калыханках для дзетак»*. Кажуць, што мужчына не ведае, якое цудоўнае жыццё, да таго імгнення, пакуль не адчуе, як ахоўваць сон каханай. Але наўрад гэтая радасць зраўняецца са шчасцем маці: *«Спі, мой любы сыне, спі, Ягорка, Спі, а я твой сон пасцерагу»*. Або песня для дачушкі, да якой *«едуць мірыяды прынцаў... і кожны на кані»*. Самая вялікая паэзія ў такіх простых і наіўных радках: *«Спі, мая харошая, засні»*. Праўда, для завершанага трыпціха не хапае яшчэ адной калыханкі...

Каб ямчэй арыентавацца ў свеце паэтэсы, яна пакідае ў тэкстах арыенціры-маркеры. Акрамя Лота і Саламеі, гэта Ной, Саламон з ягонай мудрай абыякавасцю, арфейны пошум лесу, пагоня за эўрыдыкаю Айвенга, Вертэр, urbi et orbi? Але ўсе вобразы не кніжныя, а родныя гераіні: *«бескампраміснага пракруста цалую ў вусны»*, ці варта аддаваць святыню псам?

Наста Кудасава — адметны майстар, арыгінальны славатворца. І толькі ў паасобных вершах можна з нацяжкай убачыць сляды арыентацый на славутых папярэднікаў: *вершалінаў вершалініі* (Хлебнікаў), што зусім не крамола. У астатнім яна працягвае нацыянальную, найперш уласную, традыцыю: *соснаў роспачнае sos; каляслёзныя ў горле мячыкі; сябе-цемразаўра; басалап; спевашчокія жабы; памылкай памыцца; жабрак бязвешні; дрэваверніца, сцежканосіца; занадтаногая, скальдзіцца мая кялейніца, нічыйнарукая.* Умельства ў гульні з гукам добра ілюструе верш «Акрыяць»:

акрыяць гэта крылы і хлеба
акраец
родны край і крый Божа
не скрадзены вырай
гэта выкрывяніць да раскаяння
памяць
і на ветразі перакраіць
свае шырмы
гэта прага няскоры і скарбы
адкрыццяў
піць паскораным сэрцам
крынічнае слова
каб урэшце зрабіцца
прыўкраснай сініцай
і сагрэцца пад пахай святарнай
каровы

У падобных пошуках Насты Кудасавай пры жаданні можна знайсці сувязі з модным напрамкам у сучаснай еўрапейскай паэзіі, найперш нямецкай і аўстрыйскай, — канкрэтывізмам, задача якога праз эксперыменты з мовай вызваліць энергію канкрэтнага слова, незалежнага ад граматыкі і пунктуацыі. Эмацыйная энергія закладваецца ўнутр радка, у сярэдзіну слова, у фонасемантыку. Аднак беларуская паэтэса не імкнецца да знешняй арыгінальнасці ці простага перайманне авангардысцкіх тэндэнцый (моўныя канвертацыі, зксперыменты з эўфонікай тэксту, гульні з рыфмай). Цяпер лічыцца вельмі прагрэсіўнай інтэрпрэтацыя працэсу стварэння візуальных жанравых формаў (ідэяграма і канстэляцыя, шараднае і іерагліфічнае пісьмо, друкарскі набор рознымі шрыфтамі, сінтэз вербальных і параграфічных знакаў) як вынік адмовы аўтара ад знаку сімвала, уласцівага натуральнай мове, на карысць візуальнага лінгвістычнага знаку. У гэтым якраз бачыцца мажлівасць пашырэння межаў паэзіі ў яе суадносінах з графікай і жывапісам. Зборнік Насты Кудасавай сведчыць аб тым, што таленавіты паэт нават у класічнай традыцыі зможа дасягнуць вельмі многага, арганічна паяднаўшы дасягненні сумежных відаў мастацтва.

ПРЭМІІ

Букераўская прэмія

Міжнародную Букераўскую прэмію за 2016 год атрымалі пісьменніца з Паўднёвай Карэі Хан Канг, аўтар рамана «Вегетарыянка», і перакладчыца Дэбара Сміт.

«Вегетарыянка» — першы перакладзены на ангельскую мову раман Хан Канг. Журы Міжнароднага «Букера» назвала твор «дакладным, трывожным і выдатна складзеным», «уражлівай сумессю прыгажосці і жаху».

Пераклад «Вегетарыянкі» стаў першым для Дэбары Сміт, якая пачала вывучаць карэйскую мову сем гадоў таму.

У рамане гаворыцца пра хатнюю гаспадыню, якая ўбачыла дзіўны сон, пасля якога вырашыла перастаць есці мяса. Таму яна сутыкаецца з агрэсіўнай рэакцыяй з боку мужа, бацькі і тых, хто іх акружае.

Міжнародную Букераўскую прэмію ўручаюць з 2005 года. Спачатку ёю ўзнагароджвалі раз у два гады за кнігі, напісаныя на англійскай мове ці перакладзеныя на англійскую. З 2016-га прэмію ўручаюць за адну перакладзеную на ангельскую мову кнігу. Узнагароду (50 000 фунтаў стэрлінгаў ці прыкладна 75 000 даляраў ЗША) дзеляць пароўну аўтар і перакладчык.

Паводле «Meduza»

Прэмія Андацье

Кніга Пітэра Памяранцава «Нічога праўдзівага і ўсё магчыма» (Nothing is True and Everything Is Possible) атрымала прэмію Андацье 2016 года.

Прэмію прысуджаюць ужо 13 гадоў за мастацкую літаратуру, нон-фікшн і паэзію, у якіх «прысутнічае дух пэўнага месца». Пераможца атрымлівае 10 000 фунтаў стэрлінгаў (15 000 даляраў ЗША). Яе заснавальнікам з'яўляецца пісьменнік і бізнэсовец Крыстафер Андацье.

Брытанскія крытыкі і журналісты назвалі кнігу П. Памяранцава «шыкоўным выкрыццём прагнасці і карупцыі ў сучаснай Расіі» і дадалі: «Гратэскавая пагоня за грашыма перадаецца бліскучай, рэзкай прозай, якая адлюстроўвае краіну, дзе кіруюць гангстары, а рэкі брудных грошай лёгка цякуць у Лондан».

Гэтая кніга таксама ўвайшла ў шорт-ліст прэміі «The Guardian».

Кніга «Нічога праўдзівага і ўсё магчыма» злучыла ў сабе журналісцкае расследаванне, крытыку і падарожны нарыс. «The Guardian» назвала яе «анты-падарожным нарысам пуцінскай Расіі». У ёй апісана Расія нулявых: з глянцам, прагай нажывы, паліттэхнолагамі і крымінальнымі аўтарытэтамі. Кінематаграфічныя і адначасова дакументальныя сюжэты кнігі востра апісваюць постсавецкую Расію, дзе не можа існаваць ні адна рэальнасць, акрамя той, што ў тэлевізары. Дзе «нічога праўдзівага і ўсё магчыма».

За перамогу ў гэтым годзе спаборнічалі зборнік вершаў «Рака» (The River) Джэйн Кларк пра жыццё на ірландскай ферме; «Вялікі Выбух» (The Great Explosion) Брайяна Дылана, кніга пра пажар на ваенным заводзе на балотах Кент у 1916 годзе; даследаванні гісторыі ангельскага надвор'я Аляксандры Харыс «Weatherland»; дзённік успамінаў Джэймса Рэбанкса «Жыццё пастуха» (The Shepherd's Life) і кніга «Гэты падзелены востраў» (This Divided Island) Саманта Субраманьяна пра грамадзянскую вайну ў Шры-Ланцы.

Пітэр Памяранцаў — брытанскі журналіст, даследчык расійскай медыяпрасторы. У пачатку 2000-х гадоў працаваў у Маскве журналістам і тэлевізійным прадзюсарам. У кнізе «Нічога праўдзівага і ўсё магчыма» асвятліў праблему трансфармацыі расійскага грамадства пад уплывам медыятэхналогій, апісаў феномен расійскага тэлебачання як механізм, які ўплывае на палітычныя трэнды, гісторыю краіны і свядомасць яе грамадзян.

Паводле «The Guardian»

«Аліса ў краіне цудаў» за 2 мільёны долараў

Першае і самае вядомае выданне «Алісы ў Краіне Цудаў» выстаўленае на аўкцыён. За кнігу прызначылі цану 2–3 мільёны долараў. Гандаль адбудзецца ў чэрвені.

Гэтае выданне 1865года з'яўляецца адной з 22 вядомых копій, якія ёсць цяпер. Пасля таго, як кніга была надрукаваная, яе аўтар Люіс Кэрал адклікаў увесь наклад.

Дзве тысячы асобнікаў першага выдання сусветна вядомай казкі Л. Кэрала былі надрукаваныя ў чэрвені 1865 года. Выдавецтва «Macmillan & Co» планавала выпусціць яго ў продаж з 4 ліпеня і накіравала Л. Кэралу 50 асобнікаў, якія аўтар павінен быў вярнуць. Але неўзабаве пасля таго мастак Джон Тэніэл, які стварыў ілюстрацыі да першага выдання «Алісы...», паведаміў Л. Кэралу, што ён «вельмі незадаволены друкам ілюстрацый», таму аўтар і адклікаў увесь наклад уключна з 50 згаданымі экзэмплярамі.

2 жніўня Л. Кэрал напісаў у сваім дзённіку, што вырашыў перавыдаць «Алісу...», а першыя 2000 асобнікаў трэба прадаць як макулатуру.

Даследчык творчасці Л. Кэрала Мортан Н. Коэн перакананы, што Л. Кэрал мог пакінуць і першыя асобнікі ў продажы, і з яго боку гэта была хутчэй саступка безкампраміснаму ілюстратару.

Кніга, выстаўленая на аўкцыён, сапраўды ўнікальная: 16 з вядомых цяпер асобнікаў знаходзяцца ў інстытуцыйных бібліятэках, шэсць — у прыватных калекцыях.

Паводле «The Guardian»

Адна з ілюстрацый да першага выдання «Алісы ў Краіне Цудаў»

Кніга Алексіевіч за 1750 долараў

На папулярным амерыканскім гандлёвым партале «Amazon.com» выстаўленая на продаж кніга Святланы Алексіевіч «У вайны не жаночы твар» у англійскім перакладзе. Прадавец просіць за кнігу 1750 долараў.

Мяркуючы па ўсім, такую высокую цану за кнігу яе прадавец выставіў зыходзячы з таго, што гэта першая англамоўная кніга сёлетняга Нобелеўскага лаўрэата па літаратуры.

Кніга «War's Unwomanly Face» выйшла ў 1988 годзе ў СССР у беларускім выдавецтве «Мастацкая літаратура», пераклад ажыццёўлены амерыканскай кампаніяй «Progress Publishers». Прадавец сцвярджае, што кніга знаходзіцца ў выдатным стане.

Варта адзначыць, што на «Amazon» прадаюцца і іншыя кнігі Святланы Алексіевіч, але па значна больш «дэмакратычных» цэнах. Так, «Чарнобыльская малітва» (Voices from Chernobyl: The Oral History of a Nuclear Disaster) каштуе 18 долараў, «Цынковыя хлопчыкі» (Zinky Boys: Soviet Voices from the Afghanistan War) — 13 долараў, «Час сэкандхэнд» (Secondhand Time : The Last of the SovietsMa) — 18 долараў. Выданні ў мяккай вокладцы, электронныя кнігі ці аўдыёверсіі абыйдуцца яшчэ танней.

Чаго нельга сказаць пра расійскамоўныя кнігі Святланы Алексіевіч, якія прадаюцца ў Беларусі...

Апошні верш Высоцкага

Апошні верш Уладзіміра Высоцкага быў прададзены на аўкцыёне «Drouot» у Парыжы за 200 тысячаў еўра. Аб гэтым паведамляецца ў твітэры згаданага аўкцыённага дома.

Раней паведамлялася, што акторка Марына Ўладзі, удава паэта, выставіць на аўкцыён яго асабістыя рэчы: пасмяротную маску паэта-спевака і аўтограф яго апошняга верша. Марына Ўладзі адзначыла, што «справа не толькі ў грошах» і прадае яна гэтыя рэчы таму, што «паваровае» сваё жыццё і «кідаецца» ў будучыню.

Былы дырэктар Тэатра на Таганцы Мікалай Дупак у лісце да Марыны Ўладзі папрасіў яе зняць з аўкцыёну пасмяротную маску Уладзіміра Высоцкага.

«Кабзар» — па-кітайску

«Кабзар» Тараса Шаўчэнкі ўпершыню ў свеце пераклалі на кітайскую мову.

Як распавяла галоўны захавальнік Нацыянальнага музея Тараса Шаўчэнкі Юлія Шыленка, гэта першае выданне «Кабзара» на кітайскую мову, пераклад якога зроблены з украінскіх крыніцаў (бо ўсе папярэднія выданні былі зробленыя з расійскамоўных перакладаў).

Паводле яе слоў, у мінулым годзе ва Украіне пабывала дэлегацыя кітайскіх мастакоў, у тым ліку прадстаўнікі Акадэміі жывапісу і каліграфіі з Пекіна. Яны і прапанавалі выдаць «Кабзар» па-кітайску. «Праца працягвалася цэлы год. Мы пачалі ў жніўні мінулага года, калі да нас у музей прыехала група кітайскіх мастакоў. І мы ажыццявілі цэлы шэраг паездак: былі ў Каневе, пабывалі ў кіеўскіх музеях Тараса Шаўчэнкі. У час гэтага падарожжа яны рабілі замалёўкі, эскізы, а пасля яе год працавалі над тым, каб узнавіць свае ўражанні і адчуванні», — адзначыла Юлія Шыленка.

У той жа час віцэ-прэзідэнт Кітайскай акадэміі жывапісу і каліграфіі Алан Юй прызнаўся, што толькі ў гэтым годзе асабіста набыў 30 асобнікаў зборнікаў вершаў Т. Шаўчэнкі, каб падарыць іх кітайскім мастакам: «Я хачу яшчэ раз падкрэсліць, што гэтыя мастакі, якія нарадзіліся ў трыццатыя, пяцідзясятыя і нават да дзевяностых гадоў, таму мы ахопліваем больш за 80 гадоў, цэлую эпоху, амаль усё стагоддзе. Мы не спецыяльна адабралі мастакоў, народжаных у гэтыя гады, але так атрымалася, што менавіта на гэтых людзей паўплываў Тарас Шаўчэнка. Яго ведаюць як тыя, хто нарадзіўся ў трыццатыя гады, так і народжаныя ў дзевяностыя».

Паводле ukrinform.ua

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by